III. Jahrgang. **DER JUDE.** Nr. 33

צייטשריפט

פיר אלע יודישע אינטערעסען.

ערשיינט יעדע וואך.

פערלאג: חברת „אחיאסף“.

דער פרייז פיר רוססלאנד:
גאנץ־יאהרליך —.5 רוביל.
האלב־יאהרליך —.3 רוביל.
פירטעל־יאהרליך 1.50 רוביל.

מען קען אויך אויסצאהלען אין 3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רוביל
דען 1טען אפריל — 2 „
דען 1טען אויגוסט — 1 „

ענדערען די אדרעסע קאסט 20 קאפ.

אבאנאמענטס פרייז יאהרליך:
אסטרייך־אונגארן —.12 קראנען.
האלביאהריג —.6 „
פירטעליאהריג —.3 „
דייטשלאנד —.10 מארק.
ארץ ישראל —.12 פראנק.
אנדערע לענדער —.15 „
אמעריקא, ענגלאנד —.10 שילינג.

פרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יעדע קליינע שורה פעטיט
20 העלער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

Erscheint Donnerstag.

צו אונזערע געעהרטע אבאנענטען!

מיר ערלויבען אונז צו דערמאהנען אז מיט דער נו׳ 30 ענדיגט זיך דאס אבאנאמענט פיר די וועלכע האבען איינגעצאהלט בי יעצט נור די ערשטע 2 ראטען, און מיר בעטען גלייך צוצושיקען די דריטע ראטע — 1 רו״כ.

אויך אונזערע אבאנענטען וועלכע האבען אויסגעשריבען דאס בלאט פון 1 אפריל ביז ענדע יאהר און האבען איינגעצאהלט די ערשטע ראטע 2 רו״כ האבען יעצט צוצושיקען די אנדערע 2 רו״כ. און מיט דער נו׳ 26 האט זיך געענדיגט דאס אבאנאמענט פיר דיי ע נ י ג ע וועלכע האבען אבאנירט די צייטונג נור אויף א האלב יאהר פון 1 יאנואר, אדער אויף איין $^1/_4$ יאהר פון 1 אפריל, און מיר בעטען יעדען זעהר אזוי גוט זיין גלייך, אוּ נ גּ ע ז אָ מ ט, אריינצושיקען דאס געלד פיר די ווייטערע צייט, כ ד י מ י ר ז אָ ל ע ן ק אָ נ ע ן ו ו י י ט ע ר ש י ק ע ן ד י ב ל ע ט ע ר כ ס ד ר.

אונזערע אבאנענטען אויף דער „וועלטגעשיכטע“ זענען מיר מודיע אז דער צווייטער באנד דרוקט זיך יעצט און וועט אין גיכען צושיקט ווערען.

דער אינהאלט וועט זיין פאלגענדער:

ערשטע אבטהיילונג.

י ו ד י ש ע ג ע ש י כ ט ע.

1) פון דעם איינוואנדערן פון די יודען קיין כנען ביז צום ערשטען יודישען מלך.
2) די פעראייניגטע יודישע מלוכה, פון שאול ביז רחבעם.
3) די יודישע וועלטליכע קולטורא.
4) פון צערפאלען פון דער יודישער מלוכה ביז איהר פאלען.
5) די יודישע גייסטיגע קולטורא ביז צום ערשטען חרבן.
6) די יודען אין בבל און זייער אומקעהרען זיך צוריק קיין ארץ ישראל.
7) די יודען אונטער פערסישער הערשאפט.

צווייטע אבטהיילונג.

8) די פערסישע מלוכה.

דריטע אבטהיילונג.

ג ר י כ י ש ע ג ע ש י כ ט ע.

9) די עלטעסטע צייטען.
10) די מיליטערישע מלוכה שפארטא און די דעמאקראטישע אטהען.
11) די מלחמות מיט פערסיען.
12) די בליטהע צייט אטהענס.
13) דער פעלעפאנעזישער קריעג.
14) די איבערמאכט שפארטאס.
15) טהעבענס גרויסקייט און אטהענס ווידערמאל אויפלעבען.

און מיר בעטען די אבאנענטען וועלכע האבען אריינגעשיקט אויף דער וועלטגעשיכטע נור 50 קאפ. פיר וועלכע זיי האבען גע־קריגען דעם ערשטען באנד, זיי זאלען ניט־נסט צושיקען דאס איבריגע צו 1 ר׳ (אדער צו 1.50 מיט פארטא).

אונזערע נייע אבאנענטען פון 1 יולי, קענען אויך בעקומען 4 בענדער „וועלטגעשיכטע“ פיר 1 רו״כ מיט פארטא 1.50 רו״כ.

צו דער נומער 30 האבען מיר ביינעלעגט פיר אונזערע אבאנענטען ד אָ ס ז ע כ ס ט ע ב י ל ד „וואהין זאלען מיר געהן?“ (רומענישע אויסוואנדערער). דיעזעס בילד האבען מיר נעלאזט ספעציעל פערפערטיגען פיר אונזער בלאט ביי דעם בעוואוסטען מאלער ה׳ אָ ק י ן, און אויך די ווייטערע בילדער וועלען מיר זיך בעמיהען ווי אם שענסטען ארויסצוגעבען.

אין נאנצען בעקומען אונזערע היינטיגע־יאהריגע אבאנענטען 12 בילדער פון יודישען לעבען אומזיסט.

דער אבאנאמענטס־פרייז פון „יוד“:

יעהרליך 5 רו״כ; האלביעהרליך 3 רו״כ; פיערטליעהרליך 1.50 רו״כ.

אדרעסע פיר רוסלאנד: Изд. „Ахіасафъ“, Варшава. | Verlag „Achiasaf“, Warschau. (מינדליך: טווארדא 6).

פיר אויסלאנד: Administration „DER JUDE“, Krakau, Gertrudy 16.

די אדמיניסטראציאן „דער יוד“.

Вышелъ изъ печати:

ЧАРТЕРЪ

историко-сравнительное изслѣдованіе

Г. А. БѢЛКОВСКАГО.

Содержаніе. Неясность представленія о Чартерѣ Евр. колон. Банка и необходимость Историко-Сравн. изслѣдованія. Опредѣленіе понятія. Исторія Чартеровъ въ Англіи, Голандіи и Германіи. Превращеніе Общества въ Государство. Чартеръ евр. колон. Банка.

Цѣна 25 коп. съ пересылкой 29 к.

Товарищество „АХІАСАФЪ", Варшава.

האוצר

פתרון המלים שנמצאו במקרא ובמשנה וכו' ותרגומן
לשפות רוסיא ואשכנז

מאת ש. י. פין (המנוח).

עם הערות (בסוף כל הלק) על השמות הנונעים לחכמת
הרפואה בכל ענפיה

מאת ד"ר ל. קאצענעלסאהן.

יצאו לאור

ונשלחו לכל החותמים

 חוברות יט וכ'

ובזה כלתה החתימה לאלה אשר שלמו
בעד עשרים חוברות **3** ר"כ.

הספר יוצא לאור במחברות א' באנגען
מחיר כל מחברת 22 ק"פ ועם פארטא 24 ק'.
אולם לחותמים הוזל המחיר ע"פ התנאים

א) בתשלום למפרע עבור כל הספר — 8 רו"כ.
ב) „ „ „ 20 חוב' — 3 „
ג) „ „ „ „ 10 „ 1,80 „

כתבת המו"ל: **Издат. „Ахіасафъ", Варшава.**
erlag „ACHIASAF" Warschau.

שפיגעל-פאבריק ל. אידעלזאק, ווארשא

רימארסקא נו' 10

עמפפעהלט זיין גראָסעס לאגער פאָן פערשיעדענע שפיעגעל
שפיעגלגלאָס. טרעמאשפינעל אז"וו.
פערקויף ענגרא עט דעטאיל.

יצא לאור על הוצאות בית מסחרי הספרים החדשים:

אבני זכרון

יכיל חמשת אלפים שלש מאות ושלשים העתקות אבני המצבות אשר בשדה הקברות בעיר פראנקפורט א. מיין, משנת ה"א ל"ב עד שנת תר"ה. עם מבוא גדול מאת הרב ד"ר מ. הורוויץ והערות החוקרים פרופ. דר. דוד קויפמאַנן ודר. אהרן פריימאַנן (בשפת אשכנז). בראש הס' שתי תמונית המציירות את שדה הקברות הישן בפפא"מ

מחירו באוסטריא ובאשכנז חפשי M. 8,50 ובארצות אחרות חפשי M. 9,30

[הספר היקר הזה מלבד גודל כמותו! 832 עמודים, הנהו אוצר בלום, ויאיר אור בתולדות הרבנים, אלופי, פרנסי ומנהיגי עדת פפא"מ הישנה בערך שש מאות שנה: אבן פנה ויסוד מוסד לחקרי וחוקרי קדמוניות עם ישרון].

דורות הראשונים

ספר דברי הימים לבני ישראל מאת יצחק אייזק הלוי, חלק שני (ח"א טרם נדפס) מן סוף ימי המשנה עד אחר התימת התלמוד 630 עמודים.

מחירו באוסטריא ובאשכנז חפשי —.M. 9 ובארצות אחרות חפשי —.M. 10

דורות הראשונים

כנ"ל ח"ג, מן חתימת התלמוד עד סוף ימי הגאונים.
מחירו באוסטריא ובאשכנז חפשי 6 50 ובארצות אחרות חפשי M. 7 —

תולדות משפחת שור

דברי ימיהם ומפעלם הספרותיות מראשית המאה השלישית לאלף הנכחי עד ימינו אלה, מאת חיים דובעריש פריעדבערג.
מחירו חפשי —.M. 1

התוספתא

לפי סדר המשניות דמסכת חולין, מעורכת ומסודרת עם פירוש הגיון אריה מאת הרב דר. אהרן שווארץ.
מהירו חפשי M. 2,70

המחיר ישלם מראש. — על הקונה מוטל לכתוב כתבתי באר היטב.

הספרים האלה וכל מיני ספרים חדשים גם ישנים בכל ענפי ומקצועות הספרות העברית והאשכנזית יש להשיג אצלי בכל עת. לקוני הספרים הנני שולח רשימותי חנם וחפשי

J. KAUFFMANN, BUCHHANDLUNG,
Frankfurt a. M, (Deutschland), Börnestrasse 41.

זכרון.

כל איש ואיש (משמונה שנים ומעלה עד זקנה ושבה) יחזק, ישנן ויחדד ע"י חליפת מכתבים בשפת עבר (עשרה לקחים). הפרופיסור לחכמת המנימוניקה, חבר האקדמיה הפריזית ש. פיינשטיין, מורה חכמת חזוק-הזכרון זה ארבע עשרה שנה. עד עתה היתה המנימוניקה כספר החתום לרבים מבני עמנו, שכבר הכירו והרגישו נחיצת הכמת חזוק הזכרון ותועלתה הגדולה לאדם (ביחוד הרבנים, הדיינים והשוחטים), כמו שיעידו מכתבי-בקשותיהם, אשר הריצו אליו מדי פעם, מסבת אי-ידיעתם את רוח השפות החיות (רוסית, אשכנזית בולגרית ופולנית) שבהן כתובים לקחי הלמוד; אולם הפעם תוסר המכשלה וכל היוצה יבוא וילמוד. תנאי-התשלומין יחד עם הספר, המהזיק בקרבו דברי תודה ותהלה של תלמידיו הרבים שנגמרו אצלו חוק למודם, חוות דעתם של עתונים ברוסיא ובחו"ל ע"ד שטתו וכן גם פרוגרמת הלמוד ישולחו לכל דורש ומבקש במחיר מרקא אחת בת-שבע.

Адресъ: Одесса, Дерибасовская, пассажъ № 719, „Главное бюро курсовъ укрѣпленія памяти" профессору мнемоники **С. Файнштейну.**

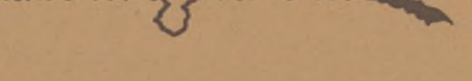

DAS ZEITALTER.

יוצא אחת בשבוע.

הכו"ל:
חברת „אחיאסף".

קראקא, ז' אלול תרס"א. גליון 33. Krakau, 22 August 1901.

תכן הענינים:

הננו ועלינו.	יהודה שטיינבערג.
בארצות המערב. לא.	ש. ב"ד.
ברוסיה.	A.
במכתבי העתים.	*
השקפה על דברי המדינות.	
מאורעות ומעשים.	
שרל בודליר. (המשך)	ד"ר ישראל גאלדמאן.
במרוקו. ג.	אלדש הגלילי.
מכתבי אחד הצעירים. ד-ה.	הלל צייטלין.
אלפי קולות. (שיר)	א. ש. שווארץ.
אגדות. א-ב.	ש. קוטלר.

תנאי החתימה:

באוסטריה-אונגריה:

לשנה	14.— קראנען.
לחצי שנה	7.— „
לרבע שנה	3.50 „

ברוסיה:

לשנה	6.— רו"ב.
לחצי שנה	3.— „
לרבע שנה	1.50 „

בשאר ארצות:

באשכנז לשנה 12 מארק.
באנגליה „ 12 שילינג.
בשאר ארצות לשנה 17 פרנק.
בארץ ישראל „ 15 „

מחיר כל גליון 15 ק', 30 העל'.
בעד הילוף הכתבת 20 ק'.

מחיר מודעות:
בעד כל שורה קטנה פטיט 20 הילר, 10 קופ'.

כתבת „הדור":

ברוסיה: Verlag „Achiasaf", Warschau, Postkiste 25.

בשאר ארצות: Administr. „HADOR", Krakau, Gertrudy 16.

I. Jahrgang. | Hadôr — Das Zeitalter | שנה ראשונה.

תנאי החתימה:
באוסטריה־אונגריה:
לשנה . . . . 14.— קראָנען
לחצי שנה . . . 7.— „
לרבע שנה . . 3.50 „

בשאר ארצות:
באשכנז לשנה . . 12 מארק
באנגליה לשנה . 12 שילינג
בשאר ארצות לשנה 17 פראַנק
בארץ ישראל „ . 15 פראַנק.

ברוסיה:
לשנה . . . . 6.— רו"כ
לחצי שנה . . . 3.— „
לרבע שנה . . 1.50 „

מחיר כל גליון 30 הילר, 15 קופ'.

בעד חילוף הכתבת 20 קופ'.

מחיר מודעות:
בעד כל שורה קטנה פטיט 20 הילר, 10 קופ'.

Erscheint jeden Donnerstag.

Krakau, 22 August 1901. — Nr. 33. — גליון לג — קראָקא, ז' אלול תרס"א.

הִנְנוּ וְעָלִינוּ.

„וידבר משה את הדברים האלה אל בני ישראל... ויתאבלו העם מאד... וישכימו בבקר ויעלו אל ראש ההר לאמר: הננו ועלינו.... ויאמר משה: אל תעלו..." — ובכל פעם ופעם, כשאני מגיע לפרשה זו, אני מתמלא טינא בלב על הנביא הגדול, „נביא המדבר" ואב לכל הענוים. הן לששים רבוא מישראל התאכזר זה פתאם! אמת הוא, כי המרגלים חטאו במקצת: המה באו וספרו לא את אשר ראו כי אם את אשר הרגישו... אמת הוא, כי גם ישראל חטאו במקצת, או נואלו במה שלא ידעו כי, בנוגע לרגש, שכיחא האמת אצל יחידים יותר משהיא שכיחא אצל הרבים; עליהם היה להאמין יותר לשנים מאשר לעשרה. אבל סוף כל סוף הן חטאו אלה רק בדבור בעלמא, ותיכף הזרו בתשובה וקראו: „עלה נעלה" ולא רק קראו, כי אם גם העפילו לעלות, עשו מעשה שיש בו מסירת נפש — והענו הרחמן הזה התאכזר להם ולא חפץ להתרצות אליהם בשום אופן! רגע אחר לחטא — וארבעים שנות נדודים...

ואני מביט ורואה בעיני רוחי ששים רבוא אבות מישראל אותם ונשיהם ובניהם ובנותיהם, אשר אחרי ארבע מאות שנות עבדות ואחרי הרפתקאות שונות —: לעבור את הים בחרבה, שהוא איננו דבר קל ונעים, ולחלוש את עמלק, שהוא גם כן איננו מן הדברים הקלים, ומים מסלעים ולחם משמים ועוד ועוד — הם עומדים צפופים סביב למשה, מקלותיהם בידיהם וילקוטיהם על שכמם, ומתחננים אליו: „נעלה נא ונבוא אל המנוחה ואל הנחלה! אמנם נואלנו רגע אחד, ואולם ראה עמידתנו: ילדים רכים... נפשות נענות!" — וזה משה האיש מולל ברגל, מכה באגרוף על השלחן: „לא, ממרים! התמוננו ודעו!"

ואז אני בא לידי הרהורים רעים וחשדים רעים על האיש הגדול והדגול הזה, ואינני חפץ ואינני יכול לסלוח לו את הדבר הקשה הזה.

אבל יש שאני רואה את הדברים באופן אחר לגמרי:

ששים רבוא בתי אבות חלוצי צבא, איש חרבו על ירכו עומדים לפני שר צבאם בקומה זקופה, לוהצים את נצבי חרבותיהם בידיהם מקצר רוח ומאפס סבלנות; והם דוקרים והם שורפים במבט עיניהם... „איה הכנעני? הם קוראים — הראונו נא אותו ונכניעהו. איה החתי ונפיל עליו התת! תנו לנו את האמורי ונשליך את אימריו על פניו! נכום את היבוסי! — מרגלים! מרגלים נשלח לתור את הארץ!" ומשה שומע ומתענג מאד: אכן זה הוא עם חיל! שואף לחופש!.. לא יירא מפני כל! עם אנשים כאלה יכולים אנחנו לנסות דבר!"...

והוא בוחר את הטובים שבעם, ומן הטובים — את העזים שבטובים, „אנשי שם", „נקובים", „קרואי מועד" — שנים עשר „איתנים", ושלח לרגל את הארץ. — „והתחזקתם" — יצוה משה הציו ברמז וחציו בדברים; כלומר: „יראו הכנענים עם מי יש להם דבר!" — והאיתנים קמו ויסעו... עברו בסתר את הגבול...

וגם לעיני ענק אחד לא עמד לבב הנמרים־הגבורים ההם להביט. הגבורים האלה מורים ומתודים, שהם „חגבים" בעיני עצמם... ולא עוד אלא שהם יודעים בברור, שכן היינו בעיניהם"! מן היושר ומן הצדק היה, שיבואו עתה ששים רבוא החגבים לעבוד מחדש בבית העבדים של הענקים בחומר ובלבנים!... השאלה היא רק אם לבוא אל הענקים או אם לשוב מצרימה?

ומשה, כמדומה לי, הבין פתאם כי את פרי הארץ לא לקחו בחוזק יד... הם לקחו באין רואה, ואולי גם באין רואה לא לקחו כי אם קבלו מתנת חנם... נדבה... או שכר עבודה ו„נשיקת יד".

מה רבה חמלתי על הנביא האמלל העומד בין ששים רבוא עבדים נרצעים, שהוצאו לדרור בעל־כרחם, והם נכונים בכל מקרה קל לשוב אל כור הברזל...

ואחדים מהם צועקים: עלה נעלה! עלינו לנסות עוד פעם שנית! עלינו לשלוח עוד פעם שנית את המרגלים!

„עבדים נרצעים! נמרים! חגבים! עוד פעם?! ומה יהיה בפעם השנית? אם בפעם הראשונה, בעוד לא נוכח הענק כי אתם חגבים ובעוד לא שמע כזאת מפיכם, לא מצאתם און בפיכם להגיד לו כי הארץ היא שלכם, כי הוא רק ענק ואתם אדוני הארץ — מה תעשו אפוא בפעם השנית אחרי אשר נגלה הסוד כי הנמרים הם חגבים?!"

„או אולי חפצים אתם לשלוח סרסורים להשכיר את יוצאי מצרים לעבודה?"...

„עבדים! אל תעלו! אין אלהים בקרבכם! רק עבדות, הכנעה, שפלות, נמרות בלבכם! במדבר הזה תתמו!"

„עבדים! אתם גרמתם שיאמרו: „קיים בכם הענק מצות הכנסת אורחים!"

אכן זה הוא פרי מעללינו אשר עלינו לאכול, יען כי בחרנו לנו את מרגלינו רק מקרב הגדולים „נקובי השם". כלל גדול הוא: אין עבד

נרצע כנדול ותקיף, ואין יודע להכניע את עצמו כל כך כעריץ וכעשיר — לפני מי שגדול ממנו...

חושד אני את בן נון ואת בן יפונה שהיו, במחילת כבודם, לא גדולים ולא תקיפים, לא עריצים ולא עשירים, לא פרנסים ולא בנקירים, כי על כן אנחנו רואים אשר הם לא נכנעו ולא נבהלו מפני הענק... הם לא נכנעו — אבל מה כח שנים לפני מי שהם יותר משנים ? לפני „עדה" ? !

* *

אומרים לי, שלא אבד עוד הכל... שיכולים אנהנו לנסות עוד הפעם... אעפ"י שהכה המתנגד חזק עתה פי שנים מאשר היה, מפני שהראינו בעליל למי שתקיף ממנו את אפיסת כחנו ובטולנו... הם מאמינים, ששני רגעים היסטוריים יכולים לחול תכופים זא"ז ; שמי שאינו יכול לעשות פעולה אחת כבירה בפעם אחת, יכול הוא לעשותה בשתי פעמים... אולי יש קצת אמת בתורת הגמדים הזאת. שלחו אפוא עוד פעם שנית. אבל את מי תשלחו עתה ? שלחו מבני נון ומבני יפונה ! שלחו את מי שתשלחו — אך לא את הענקים שבגמדים המתבטלים גם מפני הגמד שבענקים ! שלחו מאלה שאינם יודעים מחיר היריעות היקרות השטוחות שם... על הרצפה... והסדינים המצויצים והצורות המשונות על הקירות... והכלב השחור המצויר תחת לשלחן, והמטיל אימה על האורחים ממש כבעל־חי...

ומשולחים כאלה אחלי יאמרו את הדברים שראוים היו להשמע.

יהודה שטיינבערג.

בארצות המערב.

לא.

לפני איזו ירחים דברתי על אודות היהדות בארצות הברית באמריקה והתקוה הנשקפת לנו ממנה לכלל האומה הישראלית. לאחר ימים מועטים נטפל עמי אחד מאחינו ברוסיה, אשר התעכב זמן מה באמריקה, והוא חלק על דברי. אמריקה היא „ארץ השקלים" — זאת היתה תמצית טענותיו נגדי. אמנם כן הוא. עניתיו, ואולם אירופה היא ארץ הפרוטות.

נודע למדי, כי רגילים יושבי אירופה ללגלג על אמריקה ואנשיה ולהוציא עליהם שם רע, כי העיקר שם הוא המטבע וכי נמשכים שם כלם אחרי בצע כסף. ואולם באמת אין זו אלא אותה הצביעות המוסרית השולטת עתה בעולם, אחד ממין „השקרים המוסכמים" הנודעים בעולמנו. ה„אידיאליות" באירופה אינה גדולה כל כך, כאשר הכריזו עליה, וגם ב„עולם הישן" אוהבים את המטבע ; אלא שבאירופה הוא עסק של פרוטות, ושם — מעבר לים — הוא עסק של רבבות שקלים או של מיליונים. אין ספק, כי לעסק של מיליונים כשהוא לעצמו יש תמיד ערך יותר גדול מלעסק של פרוטות. באירופה מיסדים איזה מוסד של צבור ומשמיעים על הנדבות כדי לכלכלו. בקושי יקבצו איזה סך קטן, אשר לא יספיק להוציא לפעולה דבר שיש בו ממש. המוסד הוא על פי הרוב ענין של קבצנות וקיומו תלוי תמיד באויר. איננו עושה פרי מבושל כל צרכו, אלא איזו באושים. בית החולים היא „הקדש", בית הספר לרבנים הוא „ישיבה", בעלי בית אוסף ספרים מכריזים ברבים כי יתנו ספרים במתנה. רואה אני, באיזה אופן מתנהגים מוסדי צבור בקהלה העשירה ברלין : קבצנות ולא יותר. לעומת זה רואים אנו איך מתנהגות מעבר לים קהלות ישראל, שאין להם שום תוקף ויפוי כח מצד הרשות, ואיך איזו בתי חולים, בתי אוסף יתומים, בתי מדרש, בתי אוסף ספרים וכהנה יוסדו ויכולכלו. שם מנדבים מיליונים, סכומים עצומים, אשר כמוהם לא נשמע באירופה ; אצלנו הכל עסק של איזו שקלים או של פרוטות.

לפני שבועות אחדים יעץ אחד הסופרים באמריקה דבר גדול : ליסד אוניוורסיטה עברית. אין ספק לי, כי אם יש תועלת במוסד כזה ואם צריכים אנו לאוניוורסיטה עברית, אז אפשר לה דוקא מעבר לים, ב„ארץ הדולארים", כמו שאומרים באירופה בלזות שפתים. הכסף יענה את הכל, ואקדימיה עברית צריכה בשורה הראשונה לסכומים גדולים, אשר דוקא ב„ארץ הדולארים" ימצאו. לפני שבעים שנה בערך היתה עומדת להמכר בעיר הנובר הביבליותיקה המפוארה של הרב ר' דוד איפנהים, אשר יחידה היתה בעולם. עשירי ברלין התעשתו לקנות את הקובץ היקר הזה, אשר שנים רבות היה מונח סגור בארגזים. עשרת אלפים טהאלער במטבע של פרוסיה דרשו במחיר הביבליותיקה הזאת, ונדיבי גרמניה, שהם, כנודע, „בעלי אידיאליות מרובה", שתו עצות בנפשם, עשו חשבונות, חשבו לקנות את הספרים בשותפות וליסד את העסק על פי שטרי מניות, עמדו על המקח, השתדלו להוזיל את המחיר, קראו נדבות, הכריזו ברבים, ולבסוף—נמכרו הספרים לאנגליה. בעת ההיא היתה אמריקה עוד מועטת באוכלוסין ועוד לא משלה שם המטבע. בימים האחרונים גדל עושר אמריקה במדה מרובה, ומאז כל קובץ יקר, כל ביבליותיקה מפוארה יחידה בעולם נמכרת לאמריקה. ולא זו בלבד, אלא ידוע הוא למוחרים בספרים עברים יקרי המציאות (וביחוד דפוסים ישנים), כי בשנים האחרונות עלה שער הסחורה הזאת על אחת שבע. כמעט שאין מחיר גדול מן המדה, שאי אפשר להשיגו. העסק בספרים עברים ישנים הוא עסק טוב מאוד, והוא הולך ונדול משנה לשנה. ועל מה ? אמריקה קונה ספרי עבר יקרים מבתי דפוסים ישנים, שם קונים יהודים ונוצרים, בעלי בתי מסחר הספרים מפלסים להם נתיב מעבר לים ; „ארץ הדולארים" מוציאה שקלים ומכניסה ספרים, וארץ האידיאליות מוציאה ספרים ומכניסה דולארים. ועם כל זה נוסח ראשון לא זז ממקומו.

ולפיכך דעתי נוטה, כי אוניוורסיטה עברית לא תוסד לא באירופה וגם לא בירושלים, כאשר קוו רבים בזמן האחרון, אלא דוקא מעבר לים, שם תהיה בימים הבאים אכסניה של יהדות, אשר תחסה בצל הכסף. רעיון יסוד אוניוורסיטה בירושלים הוא לפי דעתי תקות שוא משני טעמים : א) אין בפלשתינא עצמה היכולת ליסד דבר גדול כזה, אלא צריכה היא לעזרת הנדיבים. אפשר היה, כי כל נדיבי עמנו היו עומדים ועושים מפעל כביר כזה, אלמלא היתה הצדקה היוצאת לפלשתינא מתפוררת לכמה פרורים ומתחלקת לכמה חלקים. היהדות הפלשתינית חיה זה מאות שנה על חשבון הצדקה, ולא רק לצורך מפעלים צבוריים יכריזו שם על הנדבות, אלא גם לצרכי הפרטים. כמעט כל איש מישראל המתגורר בארץ אבותינו רגיל מנעוריו לפשוט יד ולתבוע בפה. מקבצים לבתי חולים, לקמחא דפסחא, לתמיכת האכרים בקולוניות, לבתי יתומים, לכלכלת תלמידי חכמים, להספקת עניים ועוד ועוד. ואיך תתרכז עבודת הצדקה והיתה למוסד לאומי גדול הערך ? הלא רואים אנו, באיזה אופן נוסד בית אוסף הספרים בירושלים, אשר ברובו נעשה בידי יחיד, איך קשה לקבץ את הנדבות די ספוק הבית בהבנותו. פלשתינא היא בחזקת „הקבצנות", וכבר נפלו פניה ונפגם כבודה. אוניוורסיטה עברית, אשר תוסד שם, לא תהיה לעולם לאות תפארת של היהדות המשוכללת, לתכנית היהדות בזמן הזה, אלא תהיה בהכרח, על פי התנאים הסובבים אותה, למין חורבה עתיקה, לתכנית היהדות של אלפים שנה קודם לכן ; לא לתכנית היהדות הפלשתינית כי אם דוקא לאותה של היהדות הבבלית, אשר עליה נוכל להמליץ, כי אמנם יש לה פרי, אבל אין לה פרחים, יהדות של אסכולסטיקה, של פלפול וחידוד, של קושיות ואבעיות, ובכלל : יהדות של העבר, אבל לא של ההוה והעתיד. ואולם באמריקה נמצא אדמה יותר מסוגלת לגידולים כאלה. שם אין מקום לחרבות עתיקות, למשפטים קדומים, וביחוד להגבלות קשות ; שם אפשר לבנות בית לחכמת ישראל על יסוד השקפות חדשות, על הבנת החיים, על תנאים מתאימים יותר אל הדרוש. שם לא היה מעולם ישוב הגיטו, והיהדות של אמריקה אינה טבועה בעבדות ושפלות, אשר הרגלנו אנחנו בהן.

אמנם ההצעה בעצמה צריכה בירור דברים. מה היא אוניוורסיטה עברית? כמעט שנמצא בזה סתירה מצד התאר להמתואר. במושג „אוניוורסיטה" אנו מבינים בית מדרש לכל החכמות שבעולם, לכל החקירות המדעיות ולכל הלמודים היוצאים מגדר הלמודים הפשוטים של תינוקות. עניני היהדות נכללים על צד האמת במושג אוניוורסיטה, שהרי גם היא חקירה מדעית, וכשם שחוקרים בקדמוניות אשור ובבל, או מצרים וכוש, כן חוקרים גם בקדמוניות ישראל. תאמר, כי אין היהדות הקדומה עיקר המכוון ביסוד אוניוורסיטה עברית, אלא חקר היהדות בזמן הזה, הנה האמת צריכה להאמר, כי אין שום דבר נכנס בגדר למודי האוניוורסיטה אם הוא עודנו בסוג החיים. היהדות של זמן הזה אינה מתיחסת אל האוניוורסיטה, כשם שלא יתיחסו עניני גרמניה בזמן הזה אל למודי האקדימיה. בקושי קבעו בברלין ועוד באיזו אוניוורסיטאות של גרמניה — אבל לא בכלן! — שעורין ללמודי הספרות החדשה מזמן לעסינג ואילך. בשתים שלש אוניוורסיטאות של גרמניה קבעו שעורין בחקרי הפואיזיה של נאטהע. ואמנם יש מערערין בדבר הזה, ולפי דעתי אין הדין עמהם. חקירה מדעית נופלת רק בענינים שבא אליהם הסכם כללי, ואפילו אם חולקים עוד בפרטים, הנה בכלל כבר הסכימו על ערכם וחשיבותם ויחוסם להקולטורא האנושית. על כל פנים נחוץ שיהא הענין נגמר כל צרכו, דבר מבורר ומסויים. לא כן בענינים העומדים עוד על הפרק, אשר עוד טרם נדע, איזו צורה יקבלו ואיזו השפעה תהיה להם על האנושיות בכלל. ואיך שיהיה, הנה כן הוא לעת עתה מושג האוניוורסיטאות, ואיך ניסד אוניוורסיטה עברית? אם נקבע בה שעורים לכל החקירות המדעיות שבעולם, הנה אינה עוד עברית, ואפילו אם יהיו כל החוקרים והמורים רק דוקא יהודים (מה שלא יכשר כל עיקר מצד התועלת המדעית), אלא אוניוורסיטה עומדת ברשות יהודים ומתפרנסת משל יהודים. ואם ניחד אותה דוקא ללמודים עברים, שוב אינה אוניוורסיטה, אלא ישיבה, או בית מדרש וכדומה. ואפילו אם נכנים לתוכן השעורים גם ענינים שאין לומדים אותם בישיבות, כלומר ענינים היוצאים מגדר התיאולוגיה והלמודים הדתיים, עדיין אין זה אוניוורסיטה, אלא בית ספר עברי.

ואולם איך שיהיה, הנה לא השם מן העיקר אלא המוסד. כמה פרטי היהדות נכנסים בגדר החקירות המדעיות, אשר הקדישו להם עתה שעורים בכמה אוניוורסיטאות באירופה; בימים האחרונים קבעו שיעורים גם לספרות העברית החדשה באוניוורסיטה של אמשטרדם. אבל יש עוד כמה פרטים חשובים של היהדות שאין אומות העולם דורשין בהם, ולפיכך מתרשלים גם היהודים בלמודים האלה. אפשר כי יוסד באמיריקה בית מדרש ללמודי היהדות בצורה חדשה, ובודאי תצא ממנו תועלת מרובה, מה שלא יהיה כל הימים באירופה „ארץ האידיאליות". הדולאר של אמריקה חביב לי מן ה„אידיאליות" של אירופה, שהרי אין זו אלא מן השפה ולחוץ וזה מן היד ולחוץ! ש. ב"ד.

ברוסיה.

(על היהודי ועל האדם).

„היה אדם בצאתך ויהודי באהלך" — את הקריאה הפתיטית הזאת קרא המשורר יל"ג בימי „מלחמת הקולטורה" שלנו; והימים ימי בכורי ה„השכלה ההכרנית".

והלאומיים כששמעו את המלים האלה רגזו, התקצפו ויצעקו: השמעתם אדם מדבר דברי נבלה כאלה? יהודי באהלך! מדוע דוקא רק באהלך? ומדוע לא גם יהודי בצאתך? כלום צריכים אנחנו להתביש ביהדותנו ולהסתירה בחדרי הדרים?

אבל באמת לא היתה קריאת המשורר ראויה כלל לתוכחות-חמה, כי אם לצחוק ולקלסה. כי באמת אין הקריאה הפתיטית ההיא דברי אפיקורסות או דברי „התבוללות", אלא דברי „מליצה" של אחד מתלמידי המשכילים בעלי „המליצות" שבווילנא. אלו חכמו אותם הצועקים ואלמלא היו גם הם „מליצים" כמוהו, אזי תחת לשאל את המשורר שאלת תם „מדוע רק יהודי באהלך?", הוי שואלים אותו שאלת פקח: „מדוע רק אדם בצאתך? ומדוע לא גם אדם באהלך? כלום אסור או אי אפשר לו ליהודי להיות אדם גם באהלו, גם במקום שלא תשורנו עין נכרי?"

השאלה הזאת היתה משימה ללעג ולשנינה את המליץ עם מליצתו גם יחדו. כי היש לך אולת גדולה מזו לדרוש מאת היהודי ללבוש צורת אדם רק בצאתו החוצה, רק משום מראית עין?! כאלו אין לו ליהודי אלא להיות „אדם" בפני הגוים, אבל לא להיות אדם באמת ובתמים, אדם בלבו ובנפשו! כאלו „היהודי" ו„האדם" הם אויבים הצוררים זה את זה, ולא תוכל הנפש הישראלית לשאת אותם יחדו, ולכן אי אפשר ליהודי להיות אדם גם באהלו, במסבת בני ביתו, או בבית הכנסת, או בחדר הקהל! כאלו אין לו ליהודי לקחת מ„תורת האדם" אלא את היצוניותה ולא את פנימיותה, לכן הטילו עליו „מאיריו ומשכיליו" להתראות כאדם רק בצאתו, כלומר במקום שרואים רק לעינים ולא ללב; אבל בביתו, במקום שהאיש מגלה את כל לבו ופנימיותו, שם הרי הוא רשאי להיות רק יהודי, כלומר לא-אדם!...

אבל אותם הרתחנים שהתנפלו על פתגם המליצה ההוא בקצף גדול, היו גם הם מליצים כמשוררנו, ולכן לא יכלו לגלות את השטות הגדולה שבשטת ה„פלגיות" הזאת.

אינני צועק על העבר. ינוחו להם „משכילינו ומאירינו" על משכבותם בשלום! בכלל אין האנשים הקטנים האלה, דמתקריין „אבות ההשכלה" של יהודי רוסיה, שוים כלל שידובר בהם הרבה. אבל העיקר הוא כי גם כיום עוד מליצתם עומדת בקרבנו, ועוד כיום אנחנו סוברים כי אי אפשר לבן-ישראל להיות „יהודי ואדם" גם יחד גם בביתו גם בצאתו. עוד כיום אנחנו „מתאדמים" רק למראית עין, רק בצאתנו החוצה, רק משום „למה יאמרו הגוים"; אבל בקרב לבנו אין לו ל„האדם" שליטה בנו וכשאנו לעצמנו, בדברים שבין יהודי לחבריו, הרי אנחנו יהודים ורק יהודים, כלומר יהודי הגלות בכל שפלותם ונוולותם. ולפיכך, כל השנויים והתקונים, כביכול, שנתהוו לכאורה בחיינו הפנימיים, במוסדות הצבור ובמוסדות החנוך וכו', אינם אלא תקוני החיצוניות, מבלי שנוי כל שהוא בעצם הדבר. הננו מקיימים בדיוק את מצות ה„השכלה הווילנאית": היה אדם בצאתך ויהודי באהלך!

במה נשתנו חיינו הפנימיים עתה מכפי שהיו לפני חמשים שנה? בקשתי ולא מצאתי שום שנוי ותקון עקרי. הרי אותם ה„מלמדים", הרי אותם ה„תקיפים", הרי אותם הרבנים, הרי אותם השדכנים וכל יתר היצורים המשונים שעליהם שפכו משכילינו הראשונים את לעגם או את חמתם! אלא שעתה תקנו וייפו קצת את חיצוניותם (ועל פי רוב רק בהזקת היד מבחוץ —), אבל בפנימיותם לא שנו כל עיקר.

כי אין אנחנו חושבים כלל לנחוץ לשנות את חיינו הפנימיים שנוי עקרי. רק בחוץ אנחנו צריכים להיות אדם, אבל בביתנו אין לנו להתנהג כלל כאדם; כי הלא יהודים אנחנו, ו„היהודי" ו„האדם" הם תרתי דסתרי, לפי עניות דעתנו. „אמות העולם קרוים אדם, ולא אנחנו קרוים אדם", זהו היסוד האמתי של יהדות הגלות, ועל היסוד הזה אנחנו מוסיפים לבנות את כל בנינינו הצבוריים והחנוכיים, וגם כל העסקים אשר בינינו לבין עצמנו נכונו על היסוד הזה.

אוה"ע קרוים אדם, לכן לא יקחו למחנכים ולמורים לבניהם אלא אנשים שהתקינו ושהכשירו עצמם לתעודה הנכבדה הזאת עוד מראשית

נעוריהם. „ביניהם״ אי אפשר הדבר כלל שיאמר איזה חנוני או בעל עגלה או שוליא דאומנא או סרסור או סתם הדיוט ושוטה שלא יצלח לכל: „הנה נסיתי כחי בכל העסקים שבעולם ולא הצלחתי, יען כי אינני אדם מן הישוב, יען כי פרא אדם אני — לכן הנני מחויב לפתוח בית ספר ולהיות מלמד תינוקות.״ ואפילו אם ימצא ביניהם איזה משוגע שיאמר ושיחפוץ לעשות כדבר הזה, הלא נורש יגורש בחרפה מלפני „בעלי הבתים״ אשר יגלה לפניהם מהשבת שגעון כזו.— ואנחנו? בינינו הוא דבר המובן מאליו, כי רק גבר לא יצלח או מי שספינתו נטרפה בים החיים, יהיה ל„מלמד״. בינינו לא יעלה כלל על הדעת לדרוש מן ה„מלמד״ שיתקין ושיכשיר עצמו לתעודתו הנכבדה;— הן רק אצל אומות העולם יכולים ורשאים לדרוש כזאת מ„מלמדיהם״. אצלנו היה ה„מלמד״ לשם נרדף ל„שוטה ופרא אדם״. אמנם בחצוניות שנו המלמדים וחדריהם לטוב מכפי שהיו לפני חמשים שנה (וגם זה רק עפ״י גזרת המלכות): החדרים נקיים ומרווחים יותר מעט, והמלמדים מדקדקים קצת במלבושם ויש שהם חובשים מגבעות לראשם. אבל בפנימיותם— סוד גלוי הוא כי המלמדים בדורנו רעים בכל הבחינות מן המלמדים הראשונים. כי גם המלמדים קיימו בעצמם: היה אדם בצאתך ויהודי באהלך!

וכל מה שנאמר ב„מלמדים״ יכולים אנחנו לומר גם על „המורים״, כי באמת אין בין אלה לאלה אלא שנוי השם בלבד. גם „המורים״ אינם מוכשרים למלאכתם, ובבחינת ידיעותיהם העבריות יש שהם גרועים מן המלמדים — אלא שהם „התאדמו״ למראית עין יותר מעט. אבל ב„אהלם״ הם יהודים גמורים.

אין אנחנו קרוים אדם, ובדברים שבינינו לבין עצמנו אין אנו צריכים להתנהג כאדם. כזאת חושבת, כפי הנראה, גם החברה הנאורה „להרבות השכלה בישראל״. הנה החברה הזאת עושה עתה מין בקורת (enquête) בבתי הספר העברים (בתי הת״ת וכו׳), למען דעת אל נכון מי מבתי הספר ראוים לתמיכה (מן הכסף שקצבה חברת יק״א לתכלית זו) ואיך הוא סדר הלמוד, ביחוד בלמודים העבריים. ואת מי שלחה החברה בתור „מבקרים״? כמובן, שני אנשים „מדופלמים״ — לקיים מה שנאמר היה אדם בצאתך — האחד אינזינר והשני רופא. אבל שני ה„מומחים״ האלה אינם יודעים מאומה מעניני בתי ספר עברים, וגם את הלשון העברית אינם יודעים, ובכלל לא עסקו מעולם בעניני פדגוגיה; וה„מומחים״ האלה הם הם אשר יבואו בהרצאתם לפני ועד חברת מרבי השכלה, לאמר: אנחנו החתומים מטה בדקנו ובקרנו את בתי הת״ת ונרא את סדר הלמודים העברים ואת מעמד המורים ואת טיב כשרונותיהם הפדגוגיים וכו׳ וכו׳; כלומר: הם בדקו ובחנו דברים הזרים להם לגמרי! אבל על כן נאמר „יהודי באהלך!״ כי הן הענין הזה נוגע רק לבני ישראל, ובינינו לבין עצמנו אין צורך להתנהג כאדם וכדרך אנשים מן הישוב. בנוהג שבעולם, שולחים ל„בקורת פדגוגית״ רק אנשים שהפדגוגיה היא אומנתם ושהענינים הטעונים בקורת ידועים להם היטב. כשחפצים לבקר ולבדוק את שיטת הוראת שפת יון, לא ישלחו בתור מבקר איזה אינזינר או איזה חימיק, כי אם דוקא איש היודע היטב שפת יון, והוא הדין בכל הלמודים. אבל כל זה צריך להיות „ביניהם״. ואולם בינינו אין ידיעת הענין תנאי נחוץ. פלוני „המדופלם״ אין לו פרנסה לפי שעה,— הבה, נשלה אותו „לבקר״ את בתי הת״ת ואת סדר הוראת שפת עבר. ומה בכך אם אין לו שום ידיעה בענינים האלה? הלא יהודים אנחנו. היה רק אדם בצאתך, ויהודי באהלך!

וכן הדין במכתבי העתים שלנו. גם הם מראים בחוש את כל התולדות המזיקות של אותו פתגם המליצה „היה אדם״ וכו׳. הנה יש לנו מכתבי עתים היוצאים מדי יום ביומו והעוסקים בפובליציסטיקא, ממש כמו אצל הלועזים. הרי לך לכאורה „אדם בצאתך״. אבל מי הם הפובליציסטים שלנו? הלא יאדימו פנינו מבשת בראותנו עין בעין את כותבי ה„מאמרים״ אשר מפיהם אנו חיים! בשום אומה ולשון לא תמצא מין סופרים ופובליציסטים כיצורים המשונים „המושכים בשבט סופר״ במכתבי עתים שלנו. נערים מתבוססים באיזו בצה מעופשה באיזו עיר נכהדה שב„תחום״, ואשר מעולם לא ראו איש הולך על שתים, הם הם השואלים ומשיבים בכל שאלות הזמן ובכל שאלות החיים. מלמדים בטלנים שאינם יודעים כיצד מקנחים את החוטם, הם הם השואלים ודורשים בעניני החנוך, בעניני הלאומיות וכו׳. והמולי״ם והעורכים יודעים מי הם עוזריהם וסופריהם, וגם הקוראים יודעים זאת,— ובכל זאת אינם רואים כל זרות במצב הפרא הזה. כך היה בימי „המגיד״ מליק וכך צריך להיות גם עתה. בודאי לא יתכן דרך כזה באומות העולם; אבל אנחנו אין אנו צריכים כלל להתנהג כאדם בדברים שבינינו לבין עצמנו. מכתב עתי עברי, זה „אהלנו״, וכבר נאמר „היה יהודי באהלך״.

וגם כל מעשינו הצבוריים עתה מוטבעים בחותמו של הפתגם „היה אדם בצאתך ויהודי באהלך״. הנה יש לנו „אגודות״, „מורשים גליליים״, „אספות גליליות״ וגם „קונגרסים״—הרי לך לכאורה „אדם בצאתך״. אבל אם נסתכל מעט במה שיש בקנקנים הללו, ומצאנו את „היהודי באהלו״. חיצוניותם של האספות והקונגרסים לבושה בצורת אדם, אבל פנימיותם היא יהודית שביהודית: איש לא ישמע שפת רעהו, כל אחד הפיץ רק להשמיע את „הוד קולו״, ה„צירים״ מקבלים בין־רגע שתי הצעות הסותרות זו את זו, ועוד מעשים יפים כאלה — הרי לך ה„יהודי באהלו״.

ודבר זה אנחנו רואים עתה גם בנוגע להבנק הקולוניאלי. ה„אקציונירים״ מתנהגים כיהודים באהלם,— משום שהבנק הוא דבר שבינינו לבין עצמנו. כל אקציוניר, כלומר כל מי ששלם רובל אחד דמי קדימה על האקציה שלו, חושב לו לחובה לכתוב בשעת הפנאי מכתבים אל „הבנק״, לשאול שאלות ולתת עצות ולאלף בינה, כנהוג. בטוח אני, כי היהודי הקונה אקציה של בנק נכרי, ולא ברמי קדימה של רובל אחד כי אם במאות רובלים במזומנים, לא יעיז „להכנים חוטמו״ בהדירקציה, ולא יהין לכתוב אל הבנק מכתבי שאלות ועצות והצעות, חדשים לבקרים. כי יודע היהודי שבאומות העולם אין נוהגים כן, כי הם קרוים אדם, ולכן מוטל גם עליו להיות „אדם בצאתו״. אבל הבנק הקולוניאלי הוא „מוסד יהודי״, ולכן חלילה לנו להתנהג אתו כאדם, אלא כ„יהודי באהלו״. לכן כשם שהנערים והבטלנים שלנו כותבים „מאמרים״ למכתב עתי עברי, כך הם כותבים „מאמרים״ אל ה„בנק היהודי״.

והנה הבנק קרוב להפתח „ולצאת לפעלו״ — וכבר החלו כל הנערים שלנו להורות „ולהתוות הדרך״ לפעולותיו. כל אחד יועץ עצות ומציע עסקים „כפי אשר יורנו רוח מבינתו״. וההצעות מחוכמות ורצויות מאד לתכלית המבוקשת, כראוי לנערים.

הנה זה הדבר אשר דברנו: „יהודים״ אנחנו באהלנו, בדברים שבינינו לבין עצמנו, ולכן כל חיינו הפנימיים הם, במחילה מכבודנו, חיי פראים. כל עסק שהחזיקו בו יהודים בינם לבין עצמם, לובש עד מהרה צורת פרא אשר כל רואיה יזוד ממנה. יש „עסקים יהודיים״ אשר בעיקרם הם מועילים ונחוצים מאד, אבל מתוך שהחזיקו בהם אנשים

שאינם מהוגנים ושאינם מוכשרים ושאינם מבינים את הדבר, נתבזו העסקים האלה על הבריות, וכל מי שנפשו אינה יפה לא יאבה עוד לנגוע בהם. כדבר הזה קרה לעסקינו הרוחניים, כמו למשל „המלמרות“; וכדבר הזה קרה גם לעסקינו הגשמים, כמו למשל „השדכנות“. כל איש נבון יודה כי תכלית „השדכנות“ רצויה ונכבדה ומועילה. יאמרו המליצים וההוזים מה שיאמרו, אבל כל מי שעיניו פקוחות ודעתו צלולה הלא יוכח כי מוסד השדכנות הוא מוסד נחוץ מאד. אבל לתוך רשותו של מי נכנס העסק הנכבד והמועיל הזה! בדורות הראשונים החזיקו בו ה„קבצנים“ ההולכים מעיר לעיר לשם „שנוררות“. ואחרי כן היה לנחלה לאיזו בריות שפלות, לרמאים מגונים; או שהיה לעסק טפל למלמדים, לחזנים, לשמשים וליתר „חיות הקדש“. ותחת אשר באמת דרושים לעסק הנכבד הזה אנשים נבונים וחרוצים, אנשים היודעים את העולם ואת החיים והמכירים בטיב הבריות,— הנה על פי הפתגם „יהודי באהלך“ היה העסק הזה לקנינם הפרטי של אנשים שאינם מן הישוב, ממש לפראי אדם, שעוסקים בו במין ערמומיות של טפשים ובמין בטלנות וקבצנות עד שלא יאבה עוד שום אדם הגון לעסוק בו.

וכחזון הזה אנחנו רואים בכל העסקים „הפנימיים“ שלנו. בכלם ניכר שאנהנו „יהודים באהלנו“.

האמנם אי אפשר ליהודי שיהיה אדם גם ב„אהלו“?

A.

במכתבי־העתים.

מכה"ע „בודושצנאסט“ כותב: „בימים האחרונים באו במכה"ע בזו אחרי זו ידיעות על־דבר הגבלת מספר התלמידים העברים המתקבלים אל בתי הספר ברוסיה. הידיעות האלה לא באו באופן אופיציאלי, וגם אינן מקבילות אל המכתבים־החוזרים של שר ההשכלה, אשר נתפרסמו כבר. במכתב החוזר הראשון, אשר שלח שר ההשכלה החדש אל המפקחים על גלילי הלמודים, באה אזהרה, „למלאות בדיוק אחרי הכללים העומדים וקיימים מכבר על דבר קבלת יהודים אל האוניברסיטות“, כלומר: להשאיר בתקפם את הכללים הידועים משנת 1887, אשר על פיהם הוגבל מספר היהודים המתקבלים אל האוניברסיטות בדרום רוסיה עד 10%, אל האוניברסיטות בשתי ערי הבירה — עד 3%, ואל שאר האוניברסיטות—עד 5%. אחרי כן יצא מכתב חוזר אל המפקחים ביום 9 יוני, כי הפקודה הידועה של שר ההשכלה מיום 10/7 1887, על דבר הגבלת מספר היהודים המתקבלים אל בתי הספר התיכונים, חוב הוא לשמור אותה גם בנוגע אל התלמידים היהודים הגומרים שיעור־למודים של ארבע או שש מחלקות הפרו־גימנזיות או בתי הספר הריאליים ונכנסים להשלים למודיהם אל המחלקות העליונות של הגימנזיות ושל בתי הספר הריאליים. שני המכתבים החוזרים האלה מוכיחים, כי לא היתה במחשבה כלל לקבוע הגבלות חדשות בקבלת התלמידים היהודים אל בתי הספר. ואולם הידיעות שבאו במכה"ע מטפחות על פני המכתבים האלה. במקום אחר כבר הבאנו את ידיעת מכה"ע „נאוואסטי“, כי בפקודת שר ההשכלה הוגבלה קבלת תלמידים יהודים לבתי הספר הטכניים העליונים עד 2% ועתה מודיעים כי בשנה זו לא יתקבלו כלל תלמידים יהודים אל בית הספר הטיכנולוגי בס"ט פטרבורג. בשבוע זה הודיע מכה"ע „ספ"ב וויעד.“, כי עפ"י פקודה חדשה הוגבל מספר התלמידים היהודים המתקבלים אל האוניברסיטות עד 3% וכי אל האוניברסיטה במאסקווא לא יתקבלו תלמידים יהודים כלל. עוד הודיע מכה"ע „רוסק. וויעד.“, כי אל הגימנזיות יתקבלו מעתה יהודים רק במספר 2% של הסכום הכולל. החקים וההגבלות האלה נבדלים כל כך מן הראשונים, עד כי נדמה כי באו לרשת את מקום הראשונים. ואולם פה נראה איזו סתירה, כי מכתבים חוזרים הקובעים כללים הדשים היו צריכים לבוא לא כביאור החוק העומד וקים, כי אם כחוק הדש אשר בכדי להנהיג אותו דרושה איזו פורמליות אשר בלעדיה אין להחוק כל תוקף ועוז.

אך למותר הוא לדבר על דבר ערך ההגבלות החדשות. נעלה נא על לבנו את הטעם להגבלת מספר התלמידים העברים המתקבלים אל בתי הספר. היהודים תושבי רוסיה, אשר מספרם יגיע רק להלק העשרים של כל התושבים, נכנסים אל בתי הספר במספר גדול מזה בערך, ועל כן השבו לנחוץ להגביל את מספר התלמידים היהודים עד 5%. ואולם מלבד שיש להשיב על זה, כי ברבות מספר היהודים הלומדים בבתי הספר הרוסים כן ירבו היהודים להצמד אל הרוסים, הנה השיבו עוד כי חשבון הפרוצנט היה צודק, אלו היו לנו ידיעות מדויקות על דבר מספר העמים השונים בארץ רוסיה, ואלו היה אפשר להלק את היהודים במספר שוה בכל בתי הספר השונים, לרבות גם בתי הספר של הצבא והאצילים. הנסיון הוכיה, כי החשבון הממוצע של 5% בשביל התלמידים היהודים הוא קטן ודל, וגם הנורמא הזאת, אשר השתמרה בדיוק במחלקות הראשונות של בתי הספר, עברה אחר כן את הגבול ותעל מעלה, מפני שהתלמידים מבני הארץ עזבו את המחלקות הראשונות בכדי להכנס אל בתי הספר של הצבא והאצילים. כראיה מוכחת למיעוט המספר של 5% בשביל היהודים הם התלמידים הרבים אשר יגמרו חוק למודי בתי הספר התיכונים ולא יוכלו להכנס אל האוניברסיטות מפני הסרון מקום בשבילם. מובן מעצמו כי אי אפשר להוריד עוד את הנורמא ולהעמידה על 2% בבתי הספר התיכונים ועל 3% באוניברסיטות. באופן זה לא היה כל ערך ושויון בין חפץ היהודים ללמוד ולהשכיל ובין הגבול אשר גבלה להם הממשלה.

בכל אופן ראוי ונכון הדבר, כי הידיעות הבאות במכה"ע, אשר בהן תלויות עתידות ילדי ישראל, יתבררו במהרה באופן מספיק.“

*

השקפה על דברי המדינות.

(הצעת המכס בגרמניה.— יחוס המפלגות המדיניות לזה.— הקתולים והליברלים הלאומיים.— מגלה הסוד.— הבחירות בסרביה.— הסכסוכים במוקדוניה.— ממשלת סרביה והשולטן.)

עוד העם בגרמניה נדון על דבר „שער המכס“, אשר הציעה הממשלה בתחלה לפני באי־כח־המדינות, ואחר כן תציע אותן לפני הועד המדיני של העם. כפי הנראה יתקבל השער הזה בשנויים קטנים, שהרי כבר רואים אנו עיפות וליאות מצד העם המתנגד להעלאת שער התבואות. הועד המדיני בעצמו איננו פונה כל כך לחפץ העם ושאיפותיו. הקונסרווטיווים בודאי יסכימו להצעת הממשלה, וכבר חוו דעתם, כי המכס של ששה מרק וחצי על חטים ושל ששה מרק על שיפון הוא היותר פחות וכי עליו יש להוסיף וממנו אין לגרוע. ואולם אין להקונסרווטיווים רוב דעות בועד המדיני, והכל תלוי בהסכם נבחרי הקתולים והליברלים־

הלאומיים, כלומר אלו הליברלים לחצאין, אשר באמת רק שם של ליברליסמוס נקרא עליהם. בכתות המדיניות האלה הדעות חלוקות. בנוגע לנבחרי הקתולים, עלינו לדעת כי בכת זו מחוברים כמה בני אדם, אשר נפלגו בדעותיהם המדיניות: קונסרווטיווים, ליברלים, קרקעיים ודימוקרטים. אבל העיקר להם הזכיות המדיניות של הדת הקתולית; זו היא אשר תקבץ ותאגד בני אדם שונים בדעותיהם למפלגה מדינית אחת. אלו היה הדבר מתנהג על פי דרכו הטבעי, כי אז היו קצת הנבחרים הקתולים מסכימים להקרקעיים וקצתם להליברלים מתנגדי המכס החדש. ואולם בדבר גדול כזה לא תתפרד החבילה, אלא הכל תלוי באותו הפרס שתתן הממשלה לכת הקתולים, למען יסכימו כלם להצעתה. אם יתרצו בפרס זה, אז אין שום תקוה, כי יפירו את מחשבת הקרקעיים, ובפרט כי גם על הליברלים הלאומיים אין להשען הרבה. אלו רגילים תמיד להיות ליברלים בפיהם וקונסרווטיווים בפועל. אין ספק כי בועד המדיני יהיו נאים דורשים, שהרי זהו היתרון הגדול של הכת הזאת, כי חביבות הדרשות עליהם; ואולם כאשר יעמדו למנין ירכינו ראשם ויכנעו לפני הממשלה. בזה הם מתפארים תמיד, כי גבורים הם — לכבוש את יצרם ולמשול ברוחם. בלי ספק הם „ליברלים", אלא שהם מבטלים את רצונם מפני רצון הממשלה, אשר לפי דעתם עתידה היא ליתן את הדין, על כי הטתה את הכף לצד הקרקעיים והקונ־סרווטיווים. ואולם הם — מה הם, כי ילחמו בהממשלה?

כל הסכסוך הזה הוא מין טרגדיה מדינית, ואולם מעורב בו גם מעט מן הסכלות והשחוק. כנודע נוהגת ברית המסחר אשר בין גרמניה ושאר הממלכות עד סוף שנת 1903. עד הנה ידע השר בילאָוו להסתיר סוד, ולא זה בלבד, אלא על פי רמיזות שונות של המדיניים בגרמניה האמינו כי הפר בילאוו את בריתו עם הקרקעיים והמוכסין ונוטה הוא כלפי הליברלים; וכבר היה הדבר כמעט דבר מוחלט בסוד „יודעי דבר", כי מכס התבואות יהיה לכל היותר ארבעה מרק או ארבעה מרק וחצי. ממשלות הארצות האחרות הסכימו אל הדבר הזה ולא חשבו כלל להפר מצדן את ברית המסחר עם גרמניה. ואולם על פי מקרה נתגלתה ברבים הצעת הממשלה, שהיתה סוד כמוס וטמיר, ועכשו יודעות הממשלות, מה בלב ממשלת גרמניה על אודותן, וגם הן מצדן מתעתדות למלחמה. על זה כועסים הרבה בסוד שרי הממשלה. אין ספק, כי יד בוגד היתה באמצע. סופר אחד של מ"ע חי בבירת אנגליה, אשר לפני שנות מספר הקדיח את תבשילו בברלין וברח ללונדון מפני נושיו הרבים. בעיר הזאת עלתה בידו למצוא מסלות בבתי הרידקציות השונות ושם הוא עושה מסחר בידיעות השובות, אשר יבואו לו מ„לשכת חשאין". אלהים יודע, באיזה אופן ימציאו לו מברלין את הידיעות האלה. אין סוד נעלם, אשר לא יגלו לו — מובן מאליו לא בחנם, אלא במחיר טבין ותקילין. גם הצעת המכס החדש הודיעו לו מברלין ללונדון, והאיש הזה סבב מרידקציה לרידקציה ומכר את ההודעה החשובה הזאת במחיר גדול. ואולם כדרך הרמאים שאינם עומדים בדבורם רמה הבוגד בברלין את בעליו והודיע את הסוד לא רק לאיש בריתו בלונדון, אלא גם למ"ע אחד בגרמניה, וזה החל לפרסם פרטי הצעת המכס של הממשלה. ראה השר בילאָוו, כי הלך אחד מפקידיו רכיל וגלה דבר, וימהר לפרסם את כל פרטי ההצעה במ"ע של הממשלה, באופן כי הסופר ההוא מלונדון, שעלה לו כל זה בדמים יקרים, הפסיד מעותיו. עתה מחפשים חוקרים בלשכות הממשלה הראשית: יד מי היתה במעל זה, מי גלה סוד, אשר הזהיר בילאוו לבלי יִוָּדע ברבים. — לפני עשרים שנה היה דבר כזה בגדר הנמנע. פקיד גרמני היה שתקן ומכסה סוד, ובעד כל חללא דעלמא לא היה מועל בשליחותו. ואולם כעת נשתנו כבר סדרי בראשית. גם בגרמניה נמצאים כעת לוקחי שוחד ומעלימים עיניהם, רודפי־תשלומים ומטים משפט. בפעם הזאת אין לשער ואין להשוב את רוב ההפסד שהביא איש בלתי נודע לעמו ולמולדתו, שהרי עכשיו נודע הדבר, וכל הממלכות מכינות עצמן לשלם לגרמניה כמדתה, ובעוד מועד יהיה הכל מוכן ומזומן לצורך זה.

ובסרביה היו הבחירות לועד המדיני, וכמובן גברה כת הממשלה, היא כת הרדיקלים אשר כרתו ברית עם „המתקדמים". אלו האחרונים הם בעלי ברית מילאן, אשר בכחו משלו ימים רבים, והמלך אלכסנדר צוה על הרדיקלים בעלי בריתו כעת, כי ישלימו עם אוהבי אביו. ואולם רבים מן הרדיקלים התנגדו לזה בכל כחם, באמרם: עשרים שנה משלו אלו בנו ביד חזקה ודכאו אותנו לארץ — ועכשו נתפשר עמהם? מטעם זה נפרדו מן הרדיקלים ויסדו להם חברה מיוחדת: רדיקלים חפשים, ואלו כרתו ברית עם הליברלים. אמנם לא הצליחו כל כך במלחמת הבחירות, כמובן מעצמו, שהרי פקידי הממשלה שקדו על הדבר, כי יבחרו דוקא באלו הרצויים לה. ואמנם עם כל זה אין ספק, כי רוב העם אינו מסכים עם שיטת הממשלה ודעתו אינה נוחה מברית הכרותה בין הרדיקלים והמתקדמים. בינתים עיני רבים נשואות אל הנעשה במדינת מוקדוניה, אשר באמת כל הדברים ינעים שמה. ממשלת סרביה קובלת על ממשלת תוגרמה, כי תתרשל בדבר האלבנים הצוררים להסרבים במדינה זו, ומצד השני קובלת ממשלת תוגרמה על ממשלת סרביה, כי תסית זו את הסרבים בהמושלמים לשלוח בהם יד. ואם יעמדו אלו על נפשם היא פותחת פיה להזעיק עליה את כל ממשלות אירופא. לפי דעת הדיפלומטים בשטמבול נשענים הסרבים על רוסיה, אשר כעת נוטה היא להם כנהר שלום והם באים בעלילות ותואנות על השולטן, כדי לפתוח במלחמה. איך שיהיה, הנה גם הפעם עשתה הדיפלומטיה התוגרמית כמנהגה מאז. בפיה הרבתה דברי שלום ורצוי לסרביה, ובפועל היא משגחת עליה בשבע עינים ותשתדל כפי יכלתה לסגור עליה את הדרך למוקדוניה. אלו הם תכסיסי מלחמה, אשר בקיאה הדיפלומטיה התוגרמית בהם ועל ידיהם עשתה עד הנה חיל.

מאורעות ומעשים.

הרב הכולל של מדינת צרפת, הר"ר צדוק הכהן, הורם למעלת חבר של לגיון הכבוד.—בעיר דרנציני ברומניה היו פרעות נגד היהודים. ההמון יחד עם חבר צוענים התנפלו על היהודים ויכום מכה רבה. שני יהודים מתו ורבים נפצעו פצעים אנושים. ראש השוטרים בפלך פאלצין, הגינרל קאטארגיו, נקרא לעמוד לפני שר הפנים לתת לו דין וחשבון על דבר הפרעות.—בעיר וויטעבסק נשרפו שמונה מאות בתים. האש פרצה בשלשה מקומות שונים במעט בשעה אחת, ובמהירות נוראה התרחבה בכל פנות העיר, וביחוד ברחובות הצרות מושב עניי העיר. רוב הרכוש בבתים נשרף וגרי הבית התמלטו בעור שניהם. הנזק גדול מאד, ומה גם כי רוב הנשרפים הם עניים אשר בתיהם ורכושם לא היו בטוחים באחריות. מאות משפחות נשארו בעירום ובחוסר־כל. — שר האוצרות נתן רשיונו ליסד בלאדז בית־ספר לתורת המסחר בעד נשים.—בבי"ד הגליל בעיר יקטרינוסלב התברר משפט 18 אנשים מבני כת יהו"ה שנאשמו בעברה על דת ובהפצת ספרים נגד הדת הפראוואסלאווית. כל

הנאשמים נענשו לשלול מהם זכויותיהם ולהגלותם לארץ גזרה. — הסינט ברוסיה באר, כי החקים המגבילים את זכות ישיבת היהודים בתחום חמשים וויארסט סמוך לגבול, אוסרים עליהם רק ישיבת קבע אבל לא ישיבת עראי לצרכי עסקים לזמן מוגבל. — איזו עשירים מאחינו בווארשא משתדלים לפני שלטון הלמודים לפתוח בווארשא בי"ס תיכוני ליהודים. — חבר חובבי המלאכות היפות בווארשא, ובראשם הגראף קראשינסקי והגראף זאמאיסקי, משתדלים ליסד בווארשא בי"ס עליון לציור, חטוב וארכיטקטורה. ספר התקנות של ביה"ס כבר הוכן ונשלח אל המיניסטריום לאשרו. — ציר חינא בארצות הברית ה' וואו-טינג-פאנג קרא ביום 21/VII בעיר אטלאנטיק סיטי את הרצאתו ע"ד "היהודים והיהדות" לפני המון נאספים כאלפים נפש. בהרצאתו הציג מערכה לקראת מערכה את דתם, דברי ימיהם ומעמדם של עם היהודים ושל עם החינים. ישעיהו הנביא — אמר — מזכיר את ארץ סינים בדברי נביאותיו. בשנות המאה השלישית לספירת הנוצרים באו יהודים לארץ חינא לרגל מסחרם. הם באו שמה עם סופריהם וספריהם וישמרו את חקי תורתם באון מפריע. בשנות המאה האחת עשרה היה להם בית-כנסת בעיר אשר היה שמה לפנים פינלאן ועתה קונג-טשוי. בשנות המאה החמשה עשרה נשרף בית כנסתם, אבל בזמן קצר אחרי כן שבו ויבנו אותו, והוא עמד על תלו עד שנת 1849, ואז נחרב ע"י שטף-מים. אומרים, כי בחמשת אלפים נפש באו היהודים לארצנו, אבל עתה נשארו מהם רק כשלש מאות. היהודים לא נרדפו בחינא על דתם ויסחרו את הארץ באין מעצור. וגם איזו מהם נמנו לפקידים בצבא ובמוסדות הצבור. היהודים היו כעם הארץ וידמו להם בכל מנהגיהם ודרכי חייהם. כתובת שנמצאה באחת הערים מעידה עד היום, כי היהודים חיו בשלום ורעות עם עם הארץ. הצד השוה שבין היהודים והחינים הוא, כי שניהם נרדפו תמיד בכל הארצות אשר באו שמה, לא בשביל מגרעותיהם כי אם בשביל מעלותיהם, בשביל חריצותם וכשרונם למסחר. בכל מקום בואי אנכי שומע תלונות על עמכם, ובשאלי את בני הארץ: מדוע אתם שוטמים את העם הזה? לא ימצאו מענה, זולתי כי "רב ועצום הוא ממנו". הדבר הזה יוכיח כי אנשים בעלי כשרון אתם. דעה קדומה כזאת שוררת גם בנוגע לאחי החינים, ותחת לקצוף ולהתמרמר, נתן שבח ותודה לאל, כי זה אות נאמן על כשרונותינו ומעלות רוחנו. הדבר הזה יעודדנו ויעוררנו לעשות תושיה, וכו'. — בעיר טומאזו הסמוכה לסמירנא היתה מלחמת אגרופים קשה בין יהודים ויונים. ארבעה יהודים סוחרי פירות סרו בלוית גנן תוגרמי אל בית אכסניא לנוח מעט מעמל הדרך ולסעוד לבם. בעל האכסניא היה איש יוני, וימאן למכור דבר ליהודים וגם פגע בכבודם. אחרי כן הוציא רומח מחיקו ויתנפל על היהודים ויפצע שנים מהם. אז היו היהודים מוכרחים לעמוד על נפשם, ואחד מהם ירה על בעל-הבית ויפילהו חלל והשני פרץ לו דרך עם הרומח אשר בידו בין היונים העוטרים עליו ויפצע אחדים מהם. — הפרופיסור ברואדעל מפאריז, בדרשתו על הקונגרס של הרופאים בלונדון, אמר בין יתר דבריו, כי הרקיקה על הרצפה היא מנהג מתועב ומסוכן מאד, וכאשר יחדל המנהג הזה אז תעבור השחפת מאליה. באמריקה נאסרה הרקיקה על הרצפה. מיליונר אחר בראדבו נענש ראשונה בעד ירקו על הרצפה בעונש כסף ובפעם שנית נאסר במאסר עשרים וארבע שעות. בסידני נענשים האנשים הרוקקים ברחוב לשלם קנס ליטרא אחת שטרלינג. את הריר והליח עלינו לאסוף בכלי מיוחד ולשרוף באש. ביחוד מזיק הליח הנזרק במקום לח ועכור, כי שם נשתמר זמן רב הכח החיוני של הבצילים; מזה מובן עד כמה מזיקים מעונות לחים בלי אור לבריאות האדם. — מכה"ע "רוס. וויעד." מודיע, כי אל הגימנזיות ברוסיה יתקבלו יהודים רק במספר שנים אחוזים למאה. בתוך כך מזדרזים איזו בתי-ספר עליונים וסוגרים דלתיהם עתה בפני היהודים. ביה"ס הטכנולוגי בפטרבורג חדל לקבל מכתבי-בקשה מתלמידים יהודים. — הבונים החפשים בווינא מרביתם יהודים. אחד מהם התפאר לפני סופר מכה"ע "יודישעס פאלקסבלאט", כי הבונים החפשים בווינא הרבו לעשות חסד עם הפועלים העובדים במכרות גחלי-האבן. ומה עשיתם למען גולי רומיניה האומללים? שאל הסופר. "אנחנו הננו גומלים חסד לא ליהודים כי אם לבני אדם" — ענה היהודי מן הבונים החפשים.

שַׁרְל בּוֹדְלֵיר.

(המשך *).

כלל הוא: מי שאין לו דעות קבועות בעניני המוסר או בעניני הפוליטיקא, ורק בעניני מלאכת המחשבת לבדם יש לו דעות קבועות, עליו יאמר כי אין לו דעות קבועות כלל וכלל. בני האדם — זה הוא מנהגו של עולם מאז — ברובם הם אנשי מוסר ואנשי פוליטיקא. במקצוע המוסר והפוליטיקא יכול אדם לעבוד את עבודתו על פי פרינציפיות — ובכל אופן נקל לו לאדם שתהיינה לו פרינציפיות, פרינציפיות קבועות ויפות על פי סעיפים קבועים ויפים, משתהיינה לו מחשבות הבאות מעצמן. בודליר היה בעל מלאכת מחשבת — וזולת זה לא דבר. המטרה האחת אשר היתה לחייו היה היופי שבמלאכת המחשבת. המוסר המקובל אצל בעלי בתים חשובים היה לו דבר שאינו נוגע כלל אליו, והפוליטיקא לא כל-שכן. "אין לי דעה קבועה", כתב, "לכל-הפחות אין לי דעה קבועה לפי המושג שמבינים בני דורי את המלה הזאת. אין בקרבי אפילו בסיס לאיזו דעה קבועה, משום שאין בקרבי כל רגש של אהבת הכבוד". ואת השקפתו על הפוליטיקא אנחנו מוצאים בדבריו על רוביספיער. "רוביספיער", הוא אומר, "ראוי לכבוד רק בשביל זה, שמוצאים אנחנו אצלו איזו פראזות יפות". י"ג עיקריו של בודליר במקצוע הפוליטיקא כלולים בפסוק אחד: "המשורר איננו בן לאיזו מפלגה; כי אלמלא זה, אז היה גם הוא אדם ככל יתר הארם".

נקל אפוא להבין כי מאיש כמוהו לא מנעו את העלילה, שהוא איש בלי מוסריות. דבר כזה מובן מאליו במשורר שכתב חרוזים לוקחי לב. אכן נאמנו דברי תיאופיל גויטיע באמרו: "כשכותב אדם דבר יפה, אז התולדה היוצאת מזה בכל המדינות היא, שהשוטים יצאו מיד מדעתם וירעישו את העולם". וגם בדרך כלל מובנת העלילה הזאת מעצמה. בכל מקום ובכל זמן יש אנשים הרואים חובה לעצמם להוכיח את הוסר הבנתם בעניני מלאכת המחשבת על ידי מה שבאים בתוכחתם המוסרית כנגד הדבר הנעשה במלאכת מחשבת. חוק הוא: מיד כשנברא איזה דבר גדול במקצוע האומנות, מן המוכרח הוא שיבואו אנשים וישמיעו עליו דברי טפשות במספר ידוע; וברור הוא שרוב דברי הטפשות האלה יאמרו בשם המוסר. ועוד יותר ברור הוא, כי תוכחות בשם המוסר תחולנה על ראש משורר כבודליר, אשר שפך לעג על כל אמונה ועל כל "מדה טובה", אשר אהב להתחקות על כל תעתועי החושים בכל מבואותיהם האפלות, אשר לקח את שרירות הלב ואת הזמה להיות לו לחומר לשיריו ואשר גלה לעינינו את תעלולי התאוה בכל מערומיה. לא רחוק הדבר כי האיש אשר יצייר לנו את הזמה יחשב בעינינו בעצמו לרודף זמה. ההמון מחליף תמיד את החומר ביוצרו, את תוכן מלאכת המחשבת בעושו, יען כי תחסר להמון זה ההבנה להבין מה זה עצמיות שהיא רק היא לבדה היסוד של כל מלאכת מחשבת. יען כי אין ההמון יודע להבדיל בין החרשים והחושבים, בכדי להכירם איש איש בעצמיותם. לכן הוא מבדיל בין החמרים; ואם ידבר המשורר בשירו בדבר החטא, אז יהיה המשורר בעצמו לחוטא. "השיטה הזאת", אומר תיאופיל גויטיע, "איננה חדשה, ואולם המשתמשים בה רואים פרי בעמלם עד היום. כל מיני הסכלות האלה מביאים, לצערנו, נזק גדול, כי הטפשים מתנפלים עליהם תמיד וקונים אותם לעצמם. מובן מאליו כי החרש, הראוי באמת לשם זה, יעמוד משתומם בשמעו את התורה, כי צבע התכלת הוא מוסרי וצבע הארגמן איננו מוסרי. כשם

*) עיין "הדור" גליון 32.

שאומרים לו כך, כך היו יכולים לומר לו: תפוח האדמה הוא צדיק תמים, ואולם החורת והלפת הם רשעים".

בעצמו של דבר עבודה לבטלה היא, לבדוק אם היה בודליר איש מוסרי ואם לא. ואלו גם היה הרע והנשחת מכל בני האדם אשר על פני האדמה, הן גם אז לא היתה מלאכת המחשבת שלו הזרה מכל גדלה אף כמלוא הנרגר. על המשורר אין לאהבה את המדות הטובות, כי אם לעשות לנו שירים טובים, ודבר זה — את זאת אנכי מוסיף פה בדרך אגב — כבד הרבה יותר מהיות „אוהב" את המדות הטובות. מלאכת מחשבת ומוסריות הן שתי רשויות שאינן נוגעות כלל זו בזו, ואפילו אם ייגעו שתדלנינו הטובים ימים ושנים בכדי להברן ולערבבן זו בזו, לא יצליחו. מלאכת המחשבת אינה אלא מלאכת מחשבת - והיא נופלת ונפסלת כרגע בשעה שנרכיב לה על גבה גם מטרות אחרות שאינן בגבול היפה בהחלט. הָאָמָן עסוק כל כך במלאכתו, לצייר את בני האדם, עד שבאמת אינו יכול כלל להיות עסוק גם בתיקונן של מדותיהם. המטרה האחת שיש לו להאמן היא: לחקות את החיים. ואולם טוב ורע הם רק מושגים על אדות החיים, ולא החיים בעצמם. החיים לכשעצמם אין בהם לא טוב ולא רע. הדברים האלה אינם אלא הכנסות שמכניסים לתוך החיים. באחד מפרקי בודליר על דבר השקפותיו האסתיטיות אנחנו מוצאים את הפסוקים האלה: „אם רק נבחן מעט את עצמנו ונשאל את לבבנו ונאסוף את זכרונותינו המזכירים לנו את שעותינו הטובות והמעטות שעברו, אז אי אפשר הוא שלא נבוא לידי החלטה כי הפואיזיה אין לה שום מטרה זולתי את הפואיזה לכשעצמה. אי אפשר הוא כלל שתהיה לה מטרה אחרת, ואין לך שיר אשר יגדל יותר וישגב יותר ויהיה ראוי יותר לשם שיר מאותו השיר אשר נכתב אך רק משום התענוג לכתוב שיר. אמנם אין רצוני כלל להורות כי אין הפואיזיה עתידה סוף סוף לתקן את המדות וכי תכלית כל התכלית אינה לרומם את האדם מעל למשאלותנו הפרטיים והפשוטים. ואולם אנכי חפצתי רק להשמיע כי המשורר, בשעה שהוא רודף אחרי מטרה מוסרית או אחרי טנדציה אחרת, תהיה מה שתהיה, ממעט הוא בזה את כחו הפואיטי, והאיש אשר יהפוך להשבע למפרע כי השיר הנכתב באופן הזה יהיה שיר רע, האיש הזה לא ישבע שבועת שוא. הפואיזיה שאינה רוצה להוציא את עצמה להורג, אינה יכולה להתאים את עצמה עם המוסר".

ועל כן לא יפלא הדבר כלל כי בן־אדם החשוד הלז, בודליר זה, אשר עשה שירים ולעיקרים קבועים במקצוע האמונה והמוסר והפוליטיקא לא שם לב, נעשה במהרה חשוד על הכפירה במוסר. ולא עוד אלא שנתבע גם לדין בשביל „פרחי הרע" שלו. האשמה שהאשימו אותו היתה, כי עבר עבירה כנגד האמונה והמוסר. והנה בנוגע לאמונה לא קבעו השופטים מסמרות בדבר, ואולם בנוגע למוסר לא מהלו אפילו על טפת דיו. בודליר יצא חיב "pour attentat aux moeurs". מלבד זה פסקו השופטים שהמדפיס ישמיט מן הספר ששה שירים. כאשר עזב בודליר את בית המשפט, והוא נשען על יד אחד מרעיו, היה כזוחח דעת מרוב השתוממות. „האם קוית אפוא כי יזכו אותך במשפט?" שאל אותו רעהו. „כי יזכו אותי?", קרא המשורר — „אני חשבתי אל־נכון כי ישאלו ממני סליחה על עלבוני".

האינסטנציה האחרונה למשפטים כאלה הם הדורות הבאים, ותוצאות הדבר כיום הזה הן כאשר היו וכאשר תהיינה תמיד התוצאות בדברים כאלה: השופטים אשר היבו את בודליר היו לשחוק ובודליר היה לבן אל־מות. ולא עוד אלא שנוכחו בני דורנו עתה, כי גם אלה שערערו על בודליר בנוגע לכפירתו במוסר לא צדקו. כי בודליר לא כפר במוסריות, אף כי בחר לחומר לשיריו את הרע. איש מוסרי איננו עוד איש טוב (כי מי זה טוב?), כי אם איש מבקש את הטוב. ויש דרך לבקש את הטוב גם על ידי מה שנצייר את הרע. ואין איש אשר שאף אל הטהרה ואל הטוב בכל חומו ובכל נשמתו, כמשורר החטא הזה, והכל משום שהיה משורר החטא. קול תשוקה נסתרת אנחנו שומעים מתוך כל מה שכתב. ואולם התשוקה היא המלאך הגואל, המעלה את הרשעים יושבי השאול למרומי שמים. השירה בכלל אינה אלא עליה למרום. ואולם אין לך משורר שנגדלה אצלו העליה כאשר גדלה אצל בודליר, יען כי אין לך ביניהם איש אשר היה כמוהו בתהומות עמוקות. כאשר ירחקו השמים וכאשר יגבהו, כן תגדל וכן תיף העליה. "De profundis clamavi" „ממעמקים קראתי" -- זה הוא השם אשר יקרא בודליר לאחד משיריו. כל המשוררים אינם אלא קוראים, קוראים לאיזה אידיאל נשגב, ואולם אין בכלם איש אשר כבודליר קרא בקול גדול, יען כי קרא ממעמקים.

בשירי בודליר מוצאים אנחנו על פי רוב דרך זו: מן העמוק ביותר אל הגבוה ביותר, מן הנתעב ביותר אל הנחמד ביותר. מוצאים אנחנו, למשל, בין שיריו שיר נקוב בשם Une charogne. אם נתרגם את השם הזה עברית, ויצא לנו שם נתעב עוד יותר: „הנבלה". והשיר הזה הוא שיר־אהבה. רק איש רוה כבודליר יכול לערוב את לבו לצאת ולמצוא את הנתיב ממקום פגר מובס עד למרומי האהבה. והוא מצא אותו. „נשמתי", הוא אומר אל אהובתו, „זכרי נא את אשר ראינו אז בהיות הבקר ביום קיץ נחמד. בנטות המסלה ראינו והנה נבלה שוכבת סרוחה על אבני הציץ. השמש הכתה בחמה על רקב נבלת החיה, ותהי כאומרת לבשל אותה ולשום לפני הטבע פי־מאה את אשר קבץ פה לחומר אחד. והזבובים המו ממעל לרקב הפגר, ונדודי תולעים שחורים אשר לא יספרו מרוב התפרצו מקרבו. ובהמון זה עולה הפגר ויורד כגל; והנבלה היתה כחיה בפחת בה הרוח ובהתחלקה לחלקים. ותבנית גופת הנבלה חדלה ותהי לחלום, ותהי לתבנית ציור נשכחה, אשר עשה הצייר על פני הבד וישכחנה, כי לא עלתה בידו לעשותה כאשר היה עם לבו. ועתה שב האמן אליה לצייר אותה על פי זכרונו. ובכל אלה, את כוכב עיני, את שמש חיי, את מלאכי ותשוקתי, ובכל אלה תדמי גם [את בבוא יומך לרקב הנתעב הזה! ככה תהיי גם את, מלכת כל נועם, אחרי שכבך על הארץ ואחרי רדתך אל מתחת לרגבי הדשא, להיות שם לעצמות בין העצמות. ואולם אז, את יפיי, הגידי לתולעים אשר יאכלו אותך בנשיקותיהם, כי מאהבתי אשר היתה לעפר שומר אנכי בלבי את צורתה ואת נשמת האלהים אשר היתה בקרבה!"

כן יהיה בפי בודליר שיר על האהבה. במצאנו דברי אהבה ב„פרחי הרע", אז שונים יהיו הדברים מחרוזים מתוקים על עלמות צהובות ועל ירח יקר הולך. האהבה אשר בשירי "Fleurs du Mal„ היא מין דבר, אשר כשלשלות ברזל כבדות ימשך אחרי האיש והאשה; כאש תופת מתלקחת תהיה האהבה, וכמלחמה אכזריה בין האיש ובין האשה, מלחמה אשר הלעג והרעל והכזב יהיו לה לכלי נשק, והיא רבת דמעות ורבת דם. על הנפש האהובה לבכות, למען תאהב. „למה ליתמתך?" קורא המשורר באזניה — היי יפה ועצובה! הדמעות נותנות חן ונעימות לכל פנים, כסימי הנחל לשדה. הרוח הסוער מחזיר לפרחים את ימי נעוריהם. אוהב אנכי אותך יותר מכל ברגע אשר תנוס כל שמחה מעל מצחך הקודר ולבך יתמוגג מיראה. אוהב אנכי אותך בשפוך עינך הגדולה את מימיה, והמים חמים כדם. בתשוקת עולמים אֶשְׁתְּ את אנחותיך הנובעות

מקרב לבך, ואני מאמין כי אור יהיה בלבך על פי הפנינים הנשפכות מתוך עיניך". ויש אשר יחפוץ כי אהובתו תהיה לו לאלהים, והמשורר יבנה לה מזבח במעמקי נשמתו הכואבת. „שם תעמדי, באחת הפנות החשכות אשר בלבי. את שירי המזהירים אקח ואקלע לך עטרה, ואזרע עליה חרוזי אלגביש. קנאתי תהיה לך למעיל, אשר לא ירוקם פנינים כי אם דמעות". ויש אשר רואה המשורר מראה נפלאה: „על קדקד ראשי בני האדם יושב אמור, והנער השובב הזה לועג ומצחק בעוז מצה ומעלה אבעבועות של בורית בפיו וזורק אותם אל תוך הרוח. וכפעם בפעם בעלות אבעבועה חדשה שומע אנכי קול יוצא מן הקדקד המתיפה: „עד מתי יהיה הצחוק האכזרי והנורא הזה? כי הדבר אשר אתה זורק בפיך אל תוך הרוח אתה רוצח אכזרי, הלא הוא מוחי, הלא הוא בשרי, הלא הוא דמי"!"—

(סוף יבוא)

ד"ר שאול גֹאלדמאן.

בְּמַרוֹקוֹ.

ג. *)

בקצה הרחוב הגדול אשר בירכתי הניטו נבנו מחדש לפני שש שנים בית הספר לנערים ובית הספר לנערות, זה על יד זה, והם עשוים חדרים מרוחים עם חלונות גדולים סביב לשתי חצרות, אשר נטועים בהן עצים אחדים, והן קטנות מהכיל את שש מאות הילדים והילדות בהתאספם לשחק בין השעורים.

והילדים, נפשות עניות, סובבים והולכים בבגדים קרועים ומטולאים. רגלים מגולות עד הארכובות, יחפות או תחובות בחצאי מנעלי עור צהוב, עוברות לפני לאורך הקירות, כל פנים מגואלים, על כל ראש קרחה, חלי-ראש פורח ושערות פרועות אשר מעולם לא עלה עליהן מסרק. כובע שחור ומקופל המלא אבק מכסה את חצי הקרחת. אזור ארוך סביב למתנים המחבר את שני קצות הקפטן הקצר והצר, לבן או שחור. ארבעה „חכמים" ושני עוזרים עומדים ומחכים לרדת המנהל ממעונו ולפתיחת הביורה למען ירשמו את שמם בפנקס. באמצע החצר עומד המשרת ואינו מניח לילדים לעבור את רצפת האבנים אשר מסביב ולהתפרץ אל תוך החלק הנטוע שנים שלש עצים.

בחצר השנית הולכות ועוברות הילדות; מתחת לזרועותיהן שק קטן עשוי בד אשר תפרו להן, והן מחורות על שעוריהן. ברגליהן הן סוחבות סנדלי עץ המקשקשים על הרצפה. פוזמקאות לבנים ארוכים, קרועים ומטונפים עולים עד לשולי בגדיהן, סינר רחב אשר לא רחץ, מי יודע זה כמה, מכסה את לבן ויורד עד למטה. העינים שחורות ומזהירות, הפנים ענולים, ולפעמים יפים, אך כמעט תמיד עצובים הם מבלי כל זיק של גיל, של עליצות ילדות...

* * *

הנה זה צלצל הפעמון.

עוד לא הספיק לי הרגע לגשת אל מחלקתי ותלמידי כבר התפרצו כלם החדרה בשאון רב, מבלי לחכות אלי; השלחנות והספסלים נעתקו ממקומם, הדיו נשפך לארץ, מהומה ומבוכה... פניתי על ימין ועל שמאל וארא כי גם ביתר המחלקות כמשפט הזה, ואחרל להשתומם... בקור-רוח נכנסתי אל המחלקה אשר לי ואחל להוציא אחד אחד את כל התלמידים החוצה, ואחרי הציגי אותם שתי שורות ישרות הבאתים שנים שנים אל מקומם. והם משתאים לדעת מה ראיתי על ככה לעשות כדבר הזה? כמו כן לא יבינו, מדוע לא אתן להם לקום כלם בבת אחת, בהפצם לשאל דבר מה, ומדוע אשלה אותם בחזרה אל ביתם לרחץ את פניהם, ידיהם וראשם. רבים שבים אל המחלקה אחרי אשר הרטיבו את ראשם במעט מים והחליקו את שערותיהם באצבעותיהם, ופניהם מלוכלכים עוד יותר מבראשונה.

— מדוע לא סרקת את שערותיך? — „מוסיע! אין לנו מסרק".

— ומדוע לא רחצת היטב את פניך? — „מוסיע רחצתי!"

הנה נער נכנס, אינו מביט אלי אף מן הצד, צועד ישר אל השלחן, משליך את מלתחתו על הארץ, מסיר את כובעו ומזריקו אל החלון מעל לראשי כל הילדים, מתקוטט עם אחדים מהם על אדות מקומו ולבסוף עולה ברגליו על השלחן, עובר מן האחד אל השני ומן השני אל השלישי עד הגיעו למקום פנוי. וכאשר קמתי מעל מושבי, נגשתי אליו ואחז בבדל אזנו והצגתיו בזוית החדר.

„פור-קע, פור-קע-ע-ע?" קורא הוא בקול, מבלי להבין למה זה ועל מה זה הוא נענש ומה פשעו ומה חטאתו.

הנה נער שני יורק על הרצפה. הנני מוציאו מאשר הוא שם ומצוה עליו לנגב את הרצפה בניר.

— בפעם אחרת תלקקהו בלשונך! — „פור-קע, פור-קע, מוסיע?"

הנה חברו מניח את רגליו על השלחן. אופן ישיבתו הראשון הלאהו, והוא מחפש אחר אופן אחר.

— כרע על ברכיך! נתתי עליו בקולי.— „פור-קע? פור-קע-ע-ע!"

הנה עוד אחר קם מעל מושבו, מתיצב באמצע החדר ומתקן את אזורו אשר נפל מעליו; השני ישן במנוחה שם על שתי ידיו; השלישי מנקה באצבעו את כלי הדיו, הרביעי מחטט בראשו.

ותלונות תכופות נשמעות זו אחר זו:

„מוסיע, בן-הראש מע מאטאָ!" (בן-הראש מכה אותי).

„מוסיע, פינטו מע קאָהע לאַ פלומאַ!" (פינטו לוקח את עטי).

„מוסיע, בן-טולילאַ אינסולטא מי פאדרע!" (בן-טולילא מקלל את אבי).

רשמתי את שמות כל החוטאים ואומר להם כי בערב יושמו על מסגר, ומשפתי רבים התמלטו עוד שאלות: פור-קע, פור-קע? אחדות.

* * *

הנני יושב על הקתדרה. הפרוגרמה מונחת לפני:

ביום ראשון: קריאה בצרפתית, כתיבה בצרפתית, הקראה בצרפתית

ביום שני: קריאה בצרפתית, דקדוק השפה הצרפתית, גיאוגרפיה, חשבון.

ביום שלישי: קריאה בצרפתית, הקראה בצרפתית וכו'.

אל אלהים! הלא כבר יכלו להיות לצרפתים גמורים, ובכל זאת מן המחלקה השביעית עד הראשונה אין אף אחד אשר ידע לפטפט מלים אחדות נכונות בשפת צרפת.

*) עיין „הדור" גליון 32.

— — — וספר הקריאה אשר לפני מכוסה מכל עבריו בשירי מוסטע, סוללי, פרודהום, ושירי אהבה אחרים כתובים ביד המורה אשר היה לפני ושלוחים אל אהובת נפשו...

ולי אין אהובת נפש, ולמי אכתוב דברי אהבה? ומה אעשה בשעות הארוכות אשר עלי יהיה לבלות פה את אלה הצאן...?

ומיתר המחלקות עולה באזני קול יתר הצאן, צאן קדשים הקוראים עם „חכמיהם" בספרי תפלתם בפרשת השבוע, בחוק לישראל או בספר הזהר", מבלי להבין מכל הקריאה דבר.

רבי לא שנה וכו'.

ומכל מחלקה ומחלקה נשמע קול אחר, נגון מיוחד, ובהתלכד כל הקולות והיו לקול אחד מוזר ומשונה אשר לא תסבול אותו האזן.

ובעבודה כזאת מבלים כל התלמידים זה ארבעים שנה, מאז נוסד בית־הספר, משלש ועד ארבע שעות ליום!

* * *

מדת דרך ארץ אחת למדו ילדי בית־הספר: בראותם איזה מורה עובר ברחוב, הם מרימים את כובעיהם לפניו ומגלים את ראשיהם המלאים חלי־ראש פורח אבעבעות. ואנכי הייתי מוחל להם על הכבוד הזה, לבעבור לא יראוני את כבודם הם. מכת מצרים זו פשטה בבית־הספר באופן נורא מאד. כמעט כל המחלקות מלאות ילדים מֻכי שחין המעוררים גועל נפש.

סבת הדבר היא, לפי דברי הדוקטור, בחוסר הנקיון השורר בלי כל מדה בבתי הורי הילדים, למרות כל האזהרות, ובחוסר הנקיון מצד הילדים בעצמם, אשר מעולם לא למדו אותם אף חוק אחד מחקי ההיגיינה; ונוספה על אלה גם תסיסת הדם אשר בקרב כל אנשי העיר מגדול ועד קטן, ולכן עלולים הם לקבל כל מכה וכל צרה. מאמינים הם בכל הבלי הבלים, שדים ורוחות וכל פגעים רעים, וכח דמיונם חזק מאד. הם מתארים להם דברים המשליכים מורא ופחד על הנפש והמגדילים עוד יותר את תסיסת דמם. ביחוד הם יראים את המות כיראתם את השטן בעצמו; הם מפחדים מפניו וחושבים כי בכל רגע הוא נצב לקראתם והוא נכון לקחת את נפשם. כי יכאב לאיש ראשו, מיד הוא חושב כי יומו האחרון כבר בא ועליו לצוות לביתו. לפעמים תפעל האמונה הזאת עליהם, וכן הפחד אשר הם מפחדים מפני המות. בראשית בואי הנה — כן מוסיף הדוקטור לספר לי — פרצה פה מחלת הכולירא וכבד ממני לתאר את המראות האיומים אשר ראתה עיני. יללת הנשים והילדים עולה עד לשמים. הה! אבדנו, אבדנו! נשמע רק קול אחד. אנשים סובבים בעיר כצללים, מתיפחים, פורשים כפיהם כנואשים ונופלים מלא קומתם ארצה מבלי להוסיף קום... תשע מאות חללים הפיל בימים אחדים כח הדמיון והפחד!

* * *

אם חפץ אתה, אמר אלי הדוקטור, כי עתה בוא עמי ונבקר בבתים אחדים ברחוב העניים.

וכאשר רק עברנו את מפתן הבית לצאת החוצה ועל כל שעל וצעד פגשנו באנשים ונשים אשר לא יתנונו ללכת לדרכנו: „פור דיוס, אַגַא אוסטעד איל פאַוועד, סינגור מֶדיקו, אַי וועננא אוסטעד אין מי קאַזאַ!" והדוקטור — איל מדיקו פרנסים, כאשר יקראו לו — משיב לכל אחד ואחד: בוינאַ, בוינאַ, אַהרַאַ מִיזמאַ!

כל זה הוא שנוי נמרץ לטוב, אומר לי הדוקטור — אם הם אינם נותנים לי מנוחה אף רגע וחפצים כי אבוא לבקר בביתם חמש פעמים ביום, יען כי אכילת ההדפינה או הקוסקסא הסבה להם כאב בטן או שלשול, על־כל־פנים יש להם עתה הרבה דרך ארץ באופן התנהגותם. לו היית פה בראשית בואי הנה, והשתוממת על עזותם ועל חוצפתם. אז נגשו אלי באמצע הרחוב ויאחזוני בכנף בגדי, זה מושך לכאן, וזה לכאן: „אלי תבוא ראשונה!" קרא הראשון, „לא, אלי תבוא ראשונה!" קרא השני, והשלישי מצוה עלי לעמוד, מפלש את שולי בגדיו לפני כל עם ועדה ומראה לי את מכתו על השוק הימנית.

— — — ובבתים האפלים, אשר שם הוליכני הדוקטור, מה נורא העוני, מה תרב השממה הנשקפת מכל פנות החדרים... ריח מחנק, מין עפוש לוחץ את הלב, חלאה בכל וסביב כל. שבע או שמונה נפשות בחדר אחד זו על גב זו... החולים רובצים על הארץ, פשוטים כבולי עץ מבלי נוע, מבלי דבר דבר, פניהם חורים כשיד ועיניהם עצומות ונחבאות עמוק בחוריהן, או מתהפכים על משכבותם וצועקים מכאב אנוש ובידיהם הם מניעים לאות כי מתיאשים הם בעצמם... הילדים, בריות משונות בעינים טרוטות, ירועי חולי ומלאי נגעים, נועים בבכי בפנות החדר; השכנות הטובות יוצאות ובאות, מכינות את הסממנים, קוראות את המחלה בשם, ונותנות עצות מה לעשות, מתלחשות באזני החולה, בוכות, מתמרמרות ונדות למצב האומלל, מכנות אותו בכנויים של חבה: מי אַלְמָה, מי קוראַסון, מניעות בראשיהן, משקרות בעיניהן, שורקות בשפתותיהן, סופקות על ירך ותופפות על לב, והן מגדלות בכה ומרבות את התכונה, ובקרב החולה לא תשאר כל נשמה... כפעם בפעם כבא הדוקטור יגרש אותן ויסגור את הדלת בעדן:

— הלא אלף פעמים אמרתי לכן כי עוד הרע תרענה לחולה בהתקבצכן יחד סביבו ותחרדנה עליו את כל החרדה הזאת! והן אינן שומעות לו; הן מחכות אליו בחוץ, ובצאתו מלפני החולה תסובינה אותו כלן כדבורים ומקיפות אותו בשאלות שונות: דלקת הריאה, האין זאת? — חולה מסוכן, האם לא כן?

ישמרני אדני מפגע רע ומשכנות טובות! אמרתי אני בלבי.

וכאשר רק פנה להן הדוקטור את ערפו וכבר שבו כלן אל בית החולה.

* * *

אמנם קשה מאד לשנות את אופני חיי אנשי העיר, את אמונתם ואת הנהגתם הפנימית והחיצונית, אבל מאמין אני כי לו חזקה עליהם פעולת כחות טובים רבים, כי עתה כבר שנו שנוי גמור. בכח בית־ספר לחולל נפלאות במשך ארבעים שנה; יכול היה להפוך פראים ממש למיושבים, אלו היה באמת בית־ספר מתוקן ומסור לידים אמונות וחרוצות. ואם התוצאות מעטות ודלות כל כך אחר משך זמן רב כזה, אם הן לעת עתה ולא כלום, הלא בצדק נוכל לאמר כי נוח היה לו שלא נברא משנברא.

בעברי ברחוב פגשתי על יד הארונות אשר בקירות הבתים — חנויות טיטואן — בהרבה מתלמידי והם קונים להם טבק ומעלים עשן. בעברי משם והלאה ראיתי חבורת משחקים בקוביה, וכאשר החזרתים אל בית הספר וחפצתי לענשם קשה, השתוממתי לשמוע מפי המנהל כי אמנם יודע הוא את הדבר; כל ילדי בית־הספר מעלים עשן ומצחקים, והוא אינו מוחה בם, יען כי זה כבר היה הדבר למנהג ולהרגל וקשה

לעקרם. אבות הילדים בעצמם חפצים בזה, ולכן הוא עושה את עצמו כאלו אינו רואה, וכן הוא יועץ גם לי... נורא הדבר. אחרי ארבעים שנה זכה בית הספר עוד לחמש ושבעים למאה ראשי ילדים מוכי שחין! ועם אלה עלי לטפל כל היום, את אלה אראה לפני מן הבקר עד הערב משך שבועות, משך חדשים ואולי משך שנים שלמות! לא—עלי לשום קץ למראות הנגעים האלה ויהי מה! ובכן נזרתי גזרה כי כל תלמידי ילכו להסתפר, יסירו בראשונה את אלה הקוצות הארוכות והפרועות, ואחר ירחצו את ראשם במים אשר יצוה להם הרופא. בכל יום ויום אני שולח שנים שלשה ילדים להסתפר, על מנת שלא לחזור אם לא ישמעו בקולי, והם אינם שומעים וחוזרים, ואני אינני חפץ לקבל אותם, והם חוזרים עם הוריהם ואני מחזירם, והם חוזרים עם המנהל ואני מחזירם ומוסיף לשלוח עוד אחרים ביום השני ועוד אחרים ביום השלישי. אחת אמרתי ואין להשיב: אם לא ינסו לרפאות את ראשם, לא אקבלם במחלקתי. והילדים חסים על עטרת ראשם, על אלה הבלוריות אשר הן תפארת גם לגדולים, והאמות והאבות עקשנים עוד יותר מבניהם, באים וצועקים, באים ומתלוננים עלי, על אלה החקים החדשים, מתאספים ומכים בדלת ודורשים ממני בחזקה כי אקבל את ילדיהם. והמנהל נותן להם לבוא אל בית הספר ואומר להם כי הצדק אתם, ומנסה גם דברים אלי, מוכיחני ומאימני כי יודיע את כל זאת לועד חברת כל-ישראל, ואני באחת. ובאחרונה — נצחתי! נצחתי!

***

בכל ערב וערב בכלותי את עבודתי בבית הספר הנני עולה על גג חדרי ויושב שם שעות אחדות עד בוא הלילה. גגות העיר מתרוממים פה ושם כמדרגות רחבות, רבועות, ומתעלים עד לראש הגבעה, נאחזים זה בזה והם מאוחדים רק על ידי חלקי קירות או מעקות הבולטים מסביב לכל בית כמחיצות בין גג לגג.

בעד נשי המורים והמושלמנים יושבי פנים ארץ מרוקו היו הגגות האלה כחדרי משכיות אשר שם הן מקבלות את רעותיהן ומבלות כמעט כל היום הארוך, סרוחות על המחצלות בתלבושת מיוחדה עשויה לכך. שם הן משוחחות שעות שלמות, משם הן משקיפות למטה על האנשים, על העוברים ושבים, על תנועת הרחוב, אך עין זר, עין איש אל תהין להביט למעלה כי קנאת הגברים תרדפנו קשה. לפעמים אם תביט כה וכה ותראה כי אין איש, תוכל להרים את ראשך ועיניך תפגושנה עינים שחורות, אודם פה, לובן לחיים... אם תחפוץ לשום את נפשך בכפך ותחביא את עצמך מתחת לקיר ותביט דרך אשנב קטן, חור או סדק, אז תוכל לראות את חיי הנשים על הגגות, את ארחן ורבען. אם מבין אתה את שפתן תוכל גם לחשוף מצפונות יקרות, לשמוע סודות מאחורי פרגוד האפריון... ואם כל זה לא די לך, אז חכה עוד מעט וראית בעלותן או ברדתן מגג לגג; שולי מעיליהן נאחזים בקירות, ועיניך עוד תראינה שתי רגלים יפות הנשארות תלויות בין השמים והארץ.

בקנה-הרואים אשר בידי אנסה להביט מראש גג חדרי אל גגות רבע המושלמנים אשר לימיני, אך כאשר תכרנה אותי הנשים מרחוק, מיד תחשנה להן מפלט או תתנה עלי בקולן לעזוב את מקומי. לולא קנה-הרואים אשר בו אשתמש, כי אז אולי התרגלו אלי מעט מעט, אך את „הדבר השחור" הזה, אשר אותו אנופף ממולן כפעם בפעם, הן יראות מאד, וחיש תגיזנה מהר או תתחבאנה מאחורי מעקותיהן.

בנות ישראל עולות הגגה קבוצות קבוצות רק ביום השבת על מנת לראות ולהראות, ושם הן מתהלכות לארכו ולרחבו, עסוקות באכילת הפפיטם ובבחירת החתנים... אכן יפה לראות את שלל צבעי בגדיהן על לבנת הבתים הזכה בתוך שפעת האור הבהיר המשתפך באלכסון מן השמש הנוטה לערוב... עוד מעט — והנהר המשתפך לאורך המישור נראה כרצועת כסף מזהירה תחת אלומת קרני השמש האחרונה הזרועות מסביב... עוד מעט—והאלומה שוקעת, שוקעת הימה, וראשי הבתים הלבנים מתכסים אור צהוב בזהב טהור. עוד מעט — וחושך יכסה ארץ, ולבנת הבתים תגדל עוד יותר, ומתחרה עתה עם יפי הככבים המתנוצצים ממעל כספירים.

אלדש הגלילי.

מכתבי אחד הצעירים.

הובאו לביה"ד ע"י

הלל צייטלין.

(המשך) *).

במקום אחד כתב אחד העם על דבר שלילותו של יל"ג: „הכנה זו (לעבודה לאומית גדולה) אינה יכולה ואינה צריכה לצאת מתוך מלחמה שלילית: אינה יכולה, מפני שהשלילה לא תוליד את התכונות החיוביות, המוסריות והחברויות, החסרות לנו; ואינה צריכה, מפני שאפשר לה לבא בדרך יותר טבעית מתוך „חבת-ציון" עצמה, כלומר לא מתוך אותה חבת ציון שנמכרת בשוק במחיר קצוב, ואף לא מתוך זו, שאינה אלא הסכמת השכל בלי שרש עמוק בלב, כי אם מתוך „חבת-ציון" הממלאה את הנפש בתור יסוד היסודות, בתור מרכז הרוח" (בהקדמה לסדר „עפ"ד").

עפ"י גדר זה, לפ"ד, על חבת ציון לדאג גם לתקות עמנו החמרית, שהרי עליה לתקן הכל.

במקום אחר יאמר אחד העם: „דבר אין לחבת ציון עם צרת הפרט" (עפ"ד צד 29). ההנחה הזאת מצד עצמה נכונה היא מאד, ואולם התולדות שאחד העם מוציא מזה אינן נכונות לפ"ד. דבר אין לחבת ציון עם צרת הפרט, לפי שעל חבת ציון לדאג לכלל קיום עמנו. אבל במה דברים אמורים בנוגע לכל פרט במה שהוא פרט: אין לחבת ציון דבר, למשל, לאיזה משפחות בודדות המבקשות להן מנוחה, ואולם לא בנוגע לצרת הפרט במדה שהוא חלק מן הכלל. שאלת האיקונומיה של עמנו בכלל שאלה לאומית כללית היא. בה תלוי קיום עמנו, לכה"פ, כמו בשאלת המוסר הלאומי, השפה, הספרות וכדומה.

„מניח אני לו (לסופר אחד שאחד העם משיב לו שם) אלה השגגות המקריות, אך לא אוכל להניח לו את שגגתו היסודית בערבו יחד שני מושגים שונים וכו'. לו הבדיל בין המושגים האלה כראוי היה מבין מדעתו, כי חובבי ציון, בהיות כל מטרתם רק הצרכים הכלליים, אינם אלא אנשים נפרדים, כיתר אחיהם, בכל הנוגע לצרכים הפרטיים של אישי הכלל, לאותן הצרות שהוא קורא

---

*) עיין „הדור" גליון 32.

„חיי שעה" ולא היה בא עלינו כמו כן בטענה אחרת מעוררת שחוק: „כי רק אחד אחוז ממאה מכל המון בית ישראל ילך להשתקע בא"י וצ"ט חלקים ישארו פה", — לפי שהיה מבין מדעתו, כי את „האחד" הזה האחוז ממאה אנו מבקשים ובו אנו רואים תשובה לשאלת הקיום של הכלל, ולא באותם צ"ט חלקים של „המון בית ישראל" כלומר המון פרטים רבים אשר ישארו פה. „היקף העגול כולל המון נקודות רבות, אבל רק הנקודה האחת אשר במרכז היא „הנשמה" המחיה את כלן" (שם).

בדברים האלה יש הרבה מן האמת והרבה מן הפלפול. אמת הוא שאין „חבת־ציון" מצד עצמה צריכה להתעסק בפילאנתרופיה לפי שנושאה הוא „חיי עולם" ולא „חיי שעה", אבל הרבה מן הפלפול יש בענין ה„מרכז" וה„נקודות". אחד העם שוכח, כי אם נניח לצ"ט חלקים למות בעוני ומחסור לא יועיל כל „מרכז". נניח כי ה„אחד" ייסד את ה„מרכז" המקווה ואת הצ"ט חלקים נעזוב לנפשם,— קיום עמנו מה תהא עליו? עד שיבנה ויכונן המרכז הרוחני לא ישאר „מהמון בית ישראל" איש.

שמא תאמר: המעט שבארץ ישראל ישאר לפלטה גדולה, אף אני אשיבך: אז ישאר לא עם ישראל כי אם איזה כת קטנה...

בסוף מאמרו „אמת מארץ ישראל" אומר אחד העם: „לו באה בי באותה שעה (בשעה שעמד אצל „הכותל") רוח ר' יהודה הלוי ויכלתי לקונן כמוהו על שבר בת עמי היתה קינתי מתחלת לא „ציון", כי אם „ישראל".—בדברים האלה יש מחאה עזה נגד אלה שציון הוא אצלם קודם לישראל, כמו לא נוצרו ישראל בשביל ציון ולא ציון בשביל ישראל, אבל, כמדומני, שגם אחד העם עצמו שוכח לפעמים לא רחוקות את הדברים האלה, והוא נותן משפט הבכורה לציון כלומר לאידיאל המפשט, על ישראל הממשי הדל והרעב, הסחוף ומטולטל...

במקום אחר מגדיר אחד העם את חבת־ציון באופן זה: „שאיפה חיה בלב לאחדות האומה, לתחיתה והתפתחותה החפשית, לפי רוחה על יסודות אנושיים כלליים" (עפ"ד צד 116). גדר יותר עמוק ויותר רחב לחבת ציון לא אוכל לצייר לי, אבל מתוך הגדר הנפלא הזה אנו צריכים להוציא תולדה זו: מתוך שאיפה חיה בלב לאחדות האומה צריכה לצאת פעולה מסודרת ומאוחדת בנוגע לכל חיי העם בחומר וברוח. מתוך שאיפה חיה בלב לאחדות האומה צריכה להברא אותה האורגניזציה אשר אמרנו, שתקיף את כל חיי היהודי בכל אשר יפנה. אין דבר אשר תוכל חבת ציון, או כפי מה שקוראים לה עתה „ציוניות", לותר עליו או להוציאו מגבולה. הציוניות צריכה להיות כח יוצר גדול, כח מקורי, אשר יכונן ויבנה את בנין האומה ממסד עד הטפחות. את הכל היא מחיה ומהוה, ממנה יצא הכל ואליה ישוב הכל.

אם הציוניות היא תנועה חיה באמת, עליה להיות כמעין המתגבר. עליה להגביר חילים, להרבות פעולה ועבודה מסודרת מיום ליום. אם תצמצם עצמה רק במקצוע אחר, אז לא תהיה עוד תנועה לאומית, כי אם פרכוס לאומי...

אם תצמצם הציוניות את פעולותיה רק בדיפלומטיה אז אולי תעלה בידה להושיב מיליון אנשים במשך שנים רבות בא"י. הרבה כח, מוח וממון יאבדו בני ישראל על זה, והעם אשר ישאר באירופה יתעה כצאן על ההרים.

אם תצמצם הציוניות את פעולתה רק בענינים רוחניים, ולו גם אם תצרף לזה ישוב מתון בא"י, הנה עד שתבנה „ציון" יאבד „ישראל"...

אם תצמצם הציוניות את פעולותיה רק בהטבת המצב החומרי של עמנו, אזי לא תהיה עוד למקור אור וחיים לעצמות היבשות, כ"א לתגרנות בלבד...

אם תאחז הציוניות מעט במה שקוראים דיפלומטיה, מעט במה שקוראים קולטורה, מעט במה שקוראים איקנומיה, כמו שהיא עושה עתה, תאבד דרך וסוף סוף לא תעלה בידה כלום. „עד שתבא הנחמה, תצא הנשמה". העם יהרם מהעדר פעולה מאוחדת ומסודרת חיה וחזקה. כל אחד ואחד מאתנו פונה לבצעו, אבל תנאי החיים קשים ממנו ואנה אנחנו באים?

על הציוניות להרות על דגלה: „אחדות האומה ובנינה ותחיתה, לפי רוחה, ועל יסודות אנושים כלליים" ולעבוד הרבה מאד בכל המקצעות השונים שיש להם יחס לזה.

אם תהיה הציוניות חלק — לא תועיל מאומה, אם תהיה מעט מכל — תעלה חרס בידה, אם תהיה הכל אז תצליח.

ה.

אחי!

יש חזיונות ידועים אשר אין בכח ההרגל להחליש את הרושם החזק אשר יעשו עלינו. אנחנו רואים אותם אלפי פעמים, ובכל זה אנחנו מתרגשים, מתפעלים ומשתוממים למראיהם כמו בפעם הראשונה.

אחד החזיונות ההם בנוגע אלי הוא חזיון המון בני עמנו בהקבצם יחד. בכל פעם ופעם בהכנסי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ובשומי עיני על המון המתפללים הלומדים והמדברים, הנני מתרגז ומתפלץ למראה כל אלה הפנים החורים והכמושים המפיקים מורך לב, ערמה והכנעה. כשאני מסתכל היטב באלה הלחיים הצומקות, באלה העינים המפיקות ליאות ועיפות רבה או פחד היום הבא, מין תוגה משונה מעיק את לבי. ולפעמים בראותי את כל ההמון הרב הזה מטה אזן לשמוע דרשת איזה דרשן חדש, בראותי עד כמה כל אלה מצפים לישועה ושואפים לשמוע דברים טובים, דברים נחומים,— לבי מחשב להשבר מרוב ינון וחמלה.

כל אלה האנשים אמללים, אמללים מאד. כל תנועה ותנועה מתנועותיהם מעידה על זה, כל מבט ומבט ממבטיהם מעיד על זה, כל הגה והגה היוצא מפיהם מעיד על זה...

ויש אשר נדמה לי, כי כל אלה האנשים לא ראו פני שמש, כי כל האנשים האלה גדלו במרתף אפל, ומבעד לחרכי המרתף הם מבקשים לראות פני שמש, אך לא ידעו איה מקומו.

כשאני רואה איש פרטי מאחי בני עמי, אני רואה אותו עצב, שמח, מפחד, מקוה וכדומה, הכל לפי הזמן והמצב. אכן כשאני רואה קבוץ המון בני עמי, ביחוד כשהם פונים אל איזו נקודה ידועה, אזי כל השממון והעמל אשר בחייהם פנימה בולט ונכר על פניהם. הנני רואה ונוכח, כי מעולם לא חיו האנשים האלה חיים פשוטים וטבעיים, מעולם לא השו ולא הרגישו אמץ ימי העלומים, נעם האהבה, בטחון החיים, זיו העולם.

והשאלה המתעוררת בלבי למראה כל זאת בכל פעם ופעם, היא אחת השאלות הנשאלות וחוזרות ונשאלות אלפי פעמים, למרות כל הפתרונים והתרוצים הרבים: רבונו של עולם! מי הוא האשם בכל זאת? מי הוא אשר הֵרַע לכל אלה?

כשאני קורא בספרי סופרינו החדשים הנוגעים מעט או הרבה בינוני עצב ובשאלות כגון אלה, הנני חורר לתוך נפש הסופרים, שמח למצוא בהם אחים לצרה ומקוה למצוא בדבריהם איזה ישע ומרפא. אך לפעמים אני נוכח, לדאבון נפשי, כי לא אשר יציק לי יציק להם.

אחד מן הסופרים החדשים האומרים להרור לתוך הלב הישראלי וחותרים את כל היגון שבו, הוא ה' מ. י. ברדיטצבסקי. שומע אני את קול בכיו ובוכה עמו, שומע אני את קול אנחתו ונאנח עמו. אך כשאני קורא את הפתרונים השונים שכהם הוא אומר לפתור את שאלת קיומנו ואת הרפואות השונות שבהן הוא אומר לרפא את מכאובינו, הנני נוכח פתאם כי שנוי דעות גדול בינינו.

קורא אני את דברי ברדיטצבסקי היפים:

„אינני יודע מה היה לי, אבל עצב־ישראלי שכמוהו לא הרגשתי מתמול שלשם בא ודופק על חלון חדרי הבודד.

שם על יד שלחני הקטן, בחדרי הקטן ובעולמי הקטן, אני יושב ומקשיב את נכאי הגוי הישראלי ואת עצבו הארוך משנות דור ודור...

וכלם, כלם, בנעריהם ובזקניהם, בגדוליהם ובקטניהם, כלם כלם באים שירות שירות וחונים על יד חלוני.

ופניהם מספרים לי דברים שלא שמעתי, בעיניהם אני רואה דברים אשר לא ראיתי.

ועל הכל מרחף כעין אפל עמוק וצער־עולמי שמעינו לא הרגשתי ולא חשתי גם בשרש נשמתי.

ועל הכל אופל — אלהים בוכה על בניו שגלו מעל שלחן אביהם, אלהים מתאבל על אשר עשה את האדם ושא־ החי למינהו.

אין אני יודע מה לי? אינני יכול נשוא עוד את העצב הארוך, את קללת החיים הרובצת עלינו ועל נשמתנו. אינני יכול לנשוא אותי ואת חיי הכתובים מעבר מזה ומעבר מזה רק במעשה אבות שאינם סימן לבנים...

אינני יודע מה זה היה לי ולרוחי. כלי אני סר וזעף, כלי עצב וכלי צער.

והצער שלי אינו צערי, צערי להוד והיי להוד, כי אם צער כל הגוי שלנו, צער הגוי הרב שנעשה צערי." (סוף ספר „ערכין", הוצאת „צעירים").

והריני זוכר שעות רבות כאלה גם בימי חיי, שבהן נדמה לי, כי הנני רואה פני כל בני עמי המעונים והמדוכאים שבכל הדורות והזמנים. כלם יחד כמו מראים לפני את מכאוביהם היותר גדולים, את פצעיהם היותר אנושים, את היגון הקודר שבלבותיהם, כל מיני החרדות והבהלות שבהן בלו טפחות ימי חייהם, כל מיני הצרות והמצוקות שסבלו, כל מיני אכזריות מציקיהם, מעניהם ורודפי נפשותיהם. הריני משתתף בצערו של אותו הסופר, וחריני נכון לשפוך דמעות עמו יחד על שברנו הגדול מני ים.

אבל הריני קורא עוד שם: „ואנחנו נשפלנו לרוב על ידנו בעצמנו, ע"י חטאינו הרוחניים הפנימים שאצלנו היו לטובים, רק לדברים טובים.

אנחנו אשמים בענינו, במצבנו ובכל אשר לנו, אנחנו המתנו בקרבנו כל החי וכל נשמת החיים.

אנחנו הפרחנו את נשמתנו ע"י הכתב והמכתב לגמרי, ע"י שברי דברים המונחים בארון.

יש אשר צעקה גדולה ומרה חפץ אני לצעוק במחנה ישראל, לתקוע ולהריע חפץ אנכי בכל כחי ונשמתי: הסירו את הנכר מקרבכם, הסירו מכם את אשר נתתם לכם."

ופה אני צועק: לא, אדוני ברדיטצבסקי! לא! לא אנחנו אשמים כי אם הם! הם אשמים בכל אשר קרנו! הם, האכזרים, חייבים בכל הרעה אשר מצאתנו! הם הם אשר שפכו את דמנו כמים, הם אשר הרבו חללינו בכל זמן וזמן, הם גם עשונו ללא עם!

ועל לבי עולים דברי המשורר: „לא לך החרפה כי אם למעניך"...

מדוע, תמה אני, מדוע זה חפץ ה' ברדיטצבסקי, כי נכיר בהכנעה של כבוד על כל מיני התקיפים והאכזרים? מדוע נרדוף גם אנחנו את אשר ירדוף אלהים? מדוע נחשוב כי המנצח הוא גם הצדיק והחכם? מדוע נחשוב כי חרפה היא להיות מוכה ואין כל חרפה להיות מכה?

כשאני קורא חקירות ה' ברדיטצבסקי ע"ד „הספר והחיים", ע"ד „הספר והסייף", ע"ד „הם ואנחנו", ע"ד „יפיפותו של יפת" וכדומה, הנני רואה בהן טנדנציות ידועות שמקורן ידוע לכלנו, טנדנציות שנוכל להסכים להן באיזה מדה. אבל במאמר שהבאתי אין כל הקירה ודרישה כי אם השתפכות שירית, ובכן אני מתפלא לראות אותו הסופר, אותו ה' ברדיטצבסקי המרגיש מצוקת ענות עמו באופן המורגש רק לנפש רכה ומתפעלת, תולה את הקולר בצואר עמנו, בעון „הכתב והמכתב" ו„שברי לוחות"?...

רשות נתונה לחוקר לטעות. הטעות היא אחת מתנאי החקירה. „אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בהם"— אמרו הקדמונים. אינני מתפלא הרבה על ה' ברדיטצבסקי, אם בתור „חוקר" הוא נמשך יותר מדאי אחר שטחיות דברי ניטעצשע וכדומה, אבל על ה' ברדיטצבסקי בעל הנפש הרכה אני מתפלא: מדוע לא הגיד לו קול האלהים אשר בלבו, כי בהנותו נכאים על שבר בת עמו עליו להביע או קללה נמרצת לכל אלה השודדים אשר הגלוהו גלות אחר גלות, וירגיזו את מנוחתו וישדדו את רבצו בכל עת ובכל שעה, או בעת התרוממות הנפש מיוחדה, בעת „הסליחה לכל", רחמים רבים ועם זה גם אהבה עצומה לעלוב הנצחי? מדוע לא הרגיש אז ה' ברדיצבסקי, כי שבר בת עמו מבית הוא תולדות כח האגרוף שבחוץ וילך לנוע על ה„ספר"?

הוי טנדנציות! טנדנציות!

גדול כחן של טנדנציות עד שהן משפיעות הרבה גם על נפש חוזה ומשורר. הן מקלקלות את הכל, מחללות את הקדש שבשירה ומשחיתות את כל היופי והתפארת שבה.

כשנכנסו בני יעקב לארץ הקדש אמר להם אביהם: „הסירו את אלהי הנכר מקרבכם". כשהמשורר נכנס בהיכל השירה, עליו להיות מה שהוא, עליו להסיר מקרב לבו את כל מיני הרעיונות שהרכיבו בו אחרים, עליו לשמוע הד דפיקות לבו.

ו„לב בשר חדש. יאמר עוד ה' ברדיצבסקי, דרוש לתת להם, נשמת חיים, אויר חיים ואופק של חיים."

כן, אדוני, לב בשר חדש דרוש לתת להם וכו', אבל הכל תלוי ב„אופק של חיים"; כשישתנו תנאי ההיים שבהם נתונים בני עמנו, אז ישונה הכל לטוב, אבל לא עתה...

עתה רע מאד!...

„אבל שם בסתר נפשי, יאמר עוד ה' ברדיצבסקי, אני מתיאש לעתים ואיני מאמין עוד בתחית העצמות היבשות..

שם בסתר נפשי אני מתעצב רק על שלדי הדורות שלנו אשר נחנטו וישכבו למעצבה בקברות הספרים"...

גם אני, אחי, מתיאש לעתים ואיני מאמין עוד בתחית העצמות היבשות... גם אני מתעצב „על שלדי הדורות", אבל לא „אשר נחנטו וישכבו למעצבה בקברות הספרים", כ"א אשר לא ראו חיים ואור באשמת התקיפים והאכורים.

„שם בפנימיות הויתי, יאמר עוד ה' ברדיצבסקי, אני מרגיש את סבל־נחלתי, סבל חיי ונשמתי שנורשה מעדן אלהים זה ימים רבים.

ואת אשר אין אני סובל אנכי אוהב תכלית אהכה, את אשר חפץ אנכי להרוס איני יכול להרוס...

שם בין הקברות שלנו חפץ אנכי לנטוע אלוני בשן, עצים עושי פרי. להחריב את הקברות שלנו אני חפץ ולהביא באדמתנו חיים חדשים יפים ונחמדים למראה; אבל באותה שעה, דוקא באותה שעת חרבן, אני מרגיש שירת שלדי המתים הקבורים וגם הרמה שלהם אומרת שירה.

בידי אני הורס, ומרגלי אני מסיר נעלי כדי שלא לנעת באדמת קדש שלנו.

לאהד אני חפץ בפנימיותי, לברוא גוי חדש ואנשים ואני קרוע בנשמתי קרע לדורות...

ועוד הפעם לא ישאר לי רק העצב הפנימי, רק הצער הפנימי והנכאים הפנימים.

לבדד אני שוכן, שם בירכתי חדרי הקטן, ישם בירכתי עיר זרה ואינה זרה... ואני עצוב עד עמק נפשי, עד עמק חיי, עד סוף עולמי...

נוראה היא באמת הטרגידיה אשר יעלה לפנינו הסופר בעל הנפש המתפעלת בזה. הוא חפץ לברוא גוי חדש, גוי שלם, ולבו הוא קרוע לקרעים. הוא שואף למרחב יה ומרגיש בלבו סבל ירושת כל הדורות שאינו יכול להמיש את צווארו ממנו. הוא קורא לשנוי הערכין, לחיים חדשים שבחדשים, והוא עצמו מרגיש בקרבו קדושת הציצית והתפלין ושופרו של איל. הוא שואף לגאולה שלמה, לחירות נפשית גמורה, והוא נושא עליו עול „ספרי היראים"...

בכל מקום שה' ברדיצבסקי נוגע בצרה הנפשית הזאת בת שירתו משמעת קינים הגה והי: „כל מחשבותי, כל הגיונותי והריסותי,— יאמר ה' ברדיצבסקי בסוף ספרו „נמושות",—נהפכים לי לפעמים בפני, כחם עז, כחם להרהר אחרי הכל ולשנות הכל; כחם להשליך בכף הקלע ערכי דור דור, משואות דור דור ואמונתו של דור ודור; אבל אם הם המנצחים אנכי המנוצח, אם הם לוקחים אנכי הנני החסר."

„ואני הגבר, הנני רואה עני בשבט שלי; הנני מרגיש רצועות מחשבותי כמו מלקים גם אותי; הנני מרגיש לפעמים כי שולח אנכי יד בנפשי."

„ונפשי מלאה יסורים לא אוכל להביעם, לבי יקרע מכל הצער הגדול שלי והתהום אשר בצערנו."

„להרוס קברים אני חפץ ולעדור עצמות; אבל העצמות המה עצמותי והקברים מיטב קברי."

הדברים דברים הוקים והתמונה תמונה פואיטית נשגבה המביעה את צערו של הרוצה לבנות את החדש, בעוד שנפשו הוא מלאה ישן, את מסירות הנפש של האיש המבין כי אם יצליח האידיאל שלו אזי אין מקום גם לו לעצמו, ובכ"ז הוא שואף רק לקיום האידיאל.

ע"ד ה„קרע" שבלבות ה„צעירים" וע"ד הטרגידיה שבזה עוד אשוב לדבר עמך במכתבים הבאים. לפ"ד נקודת־הכבד שבה במקום אחר לגמרי. עתה אשוב אל הצער הישראלי.

„הבו לי נבל וכנור, יאמר ה' ברדיצבסקי בסוף ספרו „ערכין" שם,—ואשיר לכם שירת נכאים, שירה לדורות, לדורי דורות. הבו לי נבל וכנור ועל נהרות בבל אשיר לכם שירת גוי הולך ואינו הולך.—

ונכאים תשמעו בשירתי, נכאים של דממה ושל עצב לפני הסער...

והסער בא יבא ויאחז בציצית ראשכם, הסער בא יבא עליכם ועל כל אהלי יעקב למקטן ועד גדול, למגדול ועד קטן.

הבו לי נבל וכנור. לא! תופים, מצלתים תנו לי, קערת השמים וארזי לבנון תנו לי. ואת שירת העולם חפץ אני לשיר, שיר החרבן ושיר התהו.

כי יום לד' צבאות על כל ארזי הלבנון, על כל שמיא וארעא. על כל החיים וצללי החיים.

ואת החיים אנכי אוהב, גם אל עליון אינו יכול לסלוח מיתתם.

נעשה אדם בצלמנו! נעשה גוי בצלמנו! והגוי אובד עדי עד, אובד ומצטער, מצטער ואינו בוכה, אינו יכול לבכות..

הבו לי הלל קטן, ושם בירכתי האדמה אלך ואהגה בו את נכאי, את נכאינו".

והקינה הנפלאה הזאת במינה, באה רק בשביל „הספר" והתאבנות העם על ידו, בעוד אשר ראויה היתה לבוא וצריכה היתה לבוא על צרתם הנצחית של בני ישראל ועל דמם אשר שפך ביד כל פריץ ועריץ.

אַלְפֵי קוֹלוֹת.

אַלְפֵי קוֹלוֹת מֵאֲדָמָה,
אַלְפֵי קוֹלוֹת מִשָּׁמַיִם
וּבְמַעֲמַקֵּי לִבִּי פְּנִימָה
קֹרְאִים, הֹמִים: חַיִּים! חַיִּים!

אַלְפֵי מַרְאוֹת לִי מִסָּבִיב,
אַלְפֵי כִּכְבֵי אוֹר בָּרָמָה
וּמִסָּבִיב אַלְפֵי אָדָם
לְקָחוּ, צָדוּ בִי הַנְּשָׁמָה.

וָאֶתְמַכֵּר לְאַהֲבָה אוֹתָם,
וּבְכָל נַפְשִׁי הַשּׁוֹמֵמָה —
אַךְ הַחַיִּים, הוֹי הַחַיִּים,
אַיֵּה, אִמְרוּ, אַיֵּה הֵמָּה?

ניו-יורק. א. ש. שווארץ.

אַגָּדוֹת.

א.

מִסִּפּוּרֵי הַלְּבָנָה.

אלפי כוכבים קטנים נוצצים ברקיע התכלת, וביניהם משוטט זֶפִיר הרוח הקטן ומסלסל את נגוניו המלאים קסם. אז יתאספו סביב ללבנה ואז יבקשו אותה לספר באזניהם ספור מספוריה הנעימים.

„בימי קדם, בלילה אחד — מספרת הלבנה — טבלתי בירדן אשר בארץ המזרח. את הנחל הזה אנכי אוהבת מאד; אל גליו הנוצצים אני שולחת את קַוַּי לרחין בהם, והגלים שוקקים בהמולה חרישית וקוי מפזזים ומכרכרים עליהם. אז אתענג לראות בהתפרץ הגלים הגדולים, והגלים הומים ורועשים ורצים בהמולה אל היבשה ובולעים את הגלים הקטנים העומדים להם לשטן בדרכם. — ובבואם אל היבשה והנה — עֲמוֹד, עמוד, עמוד! הם התנגפו באבן גדולה ויתפוצצו לרסיסים...

בלילה ההוא, ואני טובלת ומתרחצת בירדן, והנה גדוד גדול בא ובראשו עלם יפה אשר לו תלתלים ועינים נוצצות כנחלי אש ואשר תלויה על ירכו חרב נוקמת — והם באים בלאט כמתגנבים. והאנשים הביטו אל הארזים הענקים ואל ענפיהם המסבכים; ואל הירדן המתנמנם הביטו אשר עין תכלת לו ואל גליו המלחכים בהמולה חרישית את עפר הארץ — ובנענועים גדולים הביטו...

ועל יד הירדן עמד הגדוד. והעלם נשא את עיניו הגדולות והתועות אל הככר הירוק אשר מסביב — וינע בראשו. ומצחו הרחב קֻמַּט ותלתליו התפתלו לכל רוח ויהיו כנחשים עפים... ואני הבטתי אל עיניו הבוערות והמזרות זועה ואדמה כי אורי הולך הלוך וכהה מפני נצוצי האש היוצאים מהנה.

וקוי אורי הסתבכו בתלתליו הפרועים ויתבוללו בם...

והעלם הוציא את חרבו מתערה, והחרב מלוטשה וחדה, ויעופף אותה לכל עבר, ומדי עברה על פניו כפעם בפעם, וַיִּראו בה פניו המוצקים והאדירים ויהיו כפני אלהים, אלהי המלחמה...

והעלם פנה אל הגדוד ובקול כלביא קרא:

אחי ורעי הגבורים! על יד המקום הקדוש הזה נפלה טפת דמנו הראשונה. השבעו כי על המקום הזה נכונים תהיו לשפוך גם את טפת דמכם האחרונה!

„עד טפת דמנו האחרונה!" — ענה כל הגדוד מסביב — „נשבענו!" ועיניהם התאדמו מזעם וקנאה...

אחי ורעי! — הוסיף העלם — השבעו בשם המקום הקדוש הזה, אשר עליו נשפכה טפת דמנו הראשונה, כי זאת החרב תשפוט בינינו ובין כל הנוגע בנחלתנו, וכי גם אם יאריכו הימים עד אלף שנים ועד אלפי שנים, אנחנו את דגלנו לא נעזוב מידינו!...

וכל הגדוד עונה לעומתו:

„בשם הירדן הקדוש לנו נשבענו, כי את דגלנו לא נעזוב מידינו!"

ואת עיניהם נשאו כה וכה ובנענועים גדולים קראו:

„שלום לך, ירדן! שלום לכם, ארזים אדירים! שלום לכם, הרים! יבוא יום ואנחנו שוב נשוב אליהם!"...

והגדוד, והעלם בראשם, פנו וילכו.

וגלי הירדן רעשו, וגלי הירדן המו, והארזים התלחשו ויהיו כעונים אחריהם: שלום! הננו מחכים!

ומאז ראיתי פעמים הרבה בארצות שונות נערים דומים בפניהם אל העלם הזה, ואולם אותו, את העלם הגבור, עם אותות הגבורה ותאות הנקמה אשר היו נסוכים על כל רשמי פניו, לא ראיתי עוד... וגם עינים גדולות ומפיקות אש ורוממות אין להם!"...

והלבנה כלתה את דברי ספורה. הכוכבים עצובים ודוממים. זפיר עודו משוטט בינידם ומסלסל את נגוניו המלאים רזים, ואולם סלסוליו אינם משמחים אותם עוד כאשר שמחו אותם בימים מקדם...

ב.

בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים.

(אגדה בדבר אחד הקדושים).

ואותו קדוש, שאני מספר עליו, היה צדיק גמור וחסיד נלהב. אומרים: כי נשמתו היתה משוזרה מהוטי קדושה וניצוצי שמהה ביחד — נשמת חסיד באמת.

עוד אומרים: שבשעת תפלתו היתה השליטה מסתלקת מסטרא אחרא, והאותיות אשר הוציא מפיו היו נהפכות לניצוצות, והניצוצות היו עושים רושם גדול בעשר הספירות ובעולם האצילות והיו מזעזעים את כסא הכבוד ממקומו, וכביכול בעצמו היה לוקח את תפלתו והיה מנשקה. ובשעת התלהבותו היו הכרובים מזמרים זמר ביחד עם מקהלת המלאכים אשר נבראו מאותו צדיק...

ועוד מספרים על אותו צדיק: כי בשעת אתערותא דלעילא שגרם בתפלתו היו נפתחים כל שערי הקדושה שהיו סגורים מימות הרבן בית המקדש.

ואותו צדיק חלה את חליו.

והצדיק שוכב על מטתו ובוכה ומתאנה כילד קטן.

ובחשאי מספרים על אותו צדיק: כי אותם הפנים הצוהלים והמפיקים זיו שדי ואותן העינים הבוערות והמלבבות לא היו לו עוד.

וכשהלה אותו צדיק את חליו נסתלקו ההתלהבות והחדוה מקהל חסידיו.

והימים עוברים והחדשים חולפים — וקד"ש ישראל עדיין שוכב על המטה ובוכה כילד קטן.

והימים הנוראים הגיעו, ואותו צדיק עדיין מתאנח במרירות.

וגם קהל חסידיו עצובים ודוממים.

ויום הכפורים בא.

וביחד עם יום הכפורים חזרו לאותו צדיק פניו הצוהלים, וגם עיניו הפיצו ניצוצות כמקדם...

וקדוש ישראל מבקש את חסידיו להוליכו לבית-התפלה.

וכשאותו צדיק נכנס לבית-התפלה רקדו נרות הנשמות לפניו...

ואותה השמחה חזרה גם לקהל חסידיו.

וקדוש ישראל עומד ומתפלל וקהל חסידיו תומכים בידו.

והתפלה הולכת וזכה, הולכת וברה, ומתבוללת בניצוצי האש המתמלטים מעיניו.

וגם אויר הבית הולך ונזכך, הולך ואור...

והתלהבותו של אותו צדיק הולכת ורבה, נפשו הולכת ורחבה, הולכת ומתפשטת, ובנפשו נשקו אהדדי שמיא וארעא...

ומין נעימות מתוקה שפוכה בכל נפשו.

והוא אינו מרגיש את ישותו. הוא אינו הוא, והוא מרגיש את כל האין-סוף והוא חי בכל האין-סוף. הוא נעשה לחלק מן הבריאה והוא מקיף את כל הבריאה.

ונפשו של אותו צדיק היא כנור, ועורקיו ושריריו הם מיתרי הכנור; והתפלה משתפכת בכל נפשו והן מתאחדות ומתדבקות ביחד וחובקות את חללו של העולם כלו...

ופתאם עומד הוא על רגליו מעצמו וצועד פסיעות אחדות מעצמו.

ובטול ישותו הולך וגדול, והוא אינו מרגיש את עצמו...

וקדוש ישראל הולך אנה ואנה ומתפלל.———

ותפלתו אינה לא בדבור ולא במחשבה אלא בניצוצי קדושה ושמחה הזורמים מלבו...

וגם הליכתו דומה יותר לרקידה משהיא דומה להליכה פשוטה...

והוא הולך ומתפלל—כל היש שבו הולך ומתפלל, כל ישותו רוקדת ומתפללת...

והסידיו מתרחקים ממנו ביראה ומשתוממים...

והתפלה כלתה והצדיק עדיין רוקד ומתפלל.

והבקר בא, והתפלה התחילה.

ואותו צדיק עדיין רוקד ומתפלל, מתפלל ורוקד; והתפלה אינה לא בדבור ולא במחשבה אלא ברקידה, והרקידה רקידת חסידים, רקידה של אמת...

וכל היום רקד אותו צדיק והתפלל — והכל בניצוצי שמחה וקדושה...

אומרים: כי מימיו לא שמח אותו צדיק כביום כפורים זה...

והערב בא — והצדיק נתעורר מתרדמתו בהקיץ שהיתה נסוכה עליו כ"ד שעות ויותר, כחות נפשו הלכו הלוך ורפה, הלוך והסר, והוא כרע ארצה באין אונים.

ונשמתו עלתה השמימה שלובה בתפלתו...

מספרים: כי גם אהרי מותו רחף אותו הצחוק—שהיה לו ביום הכפורים—על פניו המפיקים רוממות...

„מיתת נשיקה!" — התלחשו אז החסידים בחרדה.

ש. קוטלר.

תשובות האדמיניסטרציה:

לה' צבי לאיבמן בקאליוס: מחיר „הדור" לרבע שנה — 1.50. אם חפץ אתה ב„שירי פושקין" שלח מהירם ונשלח לך.

לה' ל. ל-ט בוהופול: שלח 2.50 ותשיג את הגליונות אשר אתה מבקש; הנחה נעשה לך אפוא 50 קפ'.

לה' ש' קובינסקי בליסקאווא: המהיר הוא ככהוב בראש הגליון—1.50. שלחת 1.05, ישלח עוד 45 ק'.

ל„בן הרב" במוש-חדש: גליונות מה"ע „דער יוד" מהשנה אשר אתה מבקש נתן לך במחיר 3.50 ר"כ.

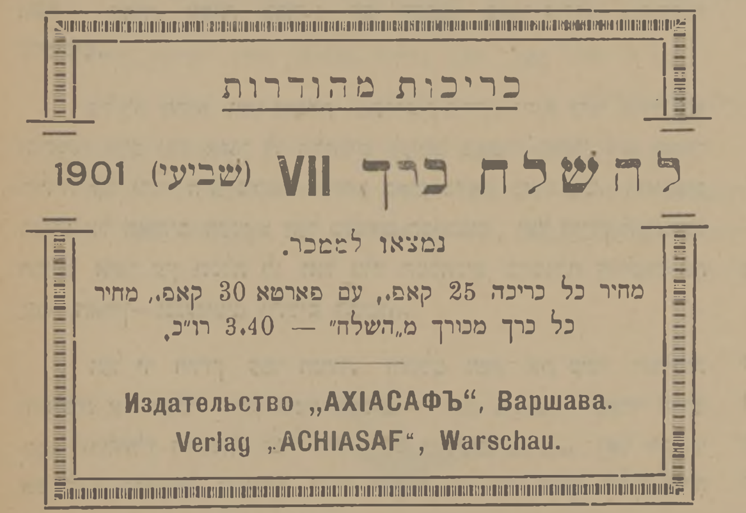
לה' פייגין-קלינצי: המחיר יהי' כמחיר אשר שלחת, והנחה נעשה לך 50 קפ'.

לה' כ-ב בפלאָצקי: זוכרים אנחנו היטב.

להשואלים בפינסק: קראנו כי ה' לעוויטסקי נמצא כעת בוויטעבסק, אך אפשר שכבר נסע משם.

לה' א. ל. ליפ—ברוסטוב: אנחנו „טומנים את ידינו" כי החצים ממנו והלאה.

להשואל ב. אין אחריות המודעות עלינו.

Verlag „Achiasaf".— Herausgeber, verantwortlicher Redacteur u. Buchdrucker: Josef Fischer, Krakau.

עם איז הערוים פון דרוק
און צושיקט צו די אבאנענטען

„דער יוד“ Nr. 33

אינהאלט:

א) דער ציוניזם. — מאַקס נאָרדוי.
ב) די געשיכטע פון דער יודישע בעפרייאונג אין פראַנקרייך. — פאַביום שאַך.
ג) דער יודישער דלות אין אָדעס. — מענדל לעווין.
ד) פּאָליטיק — י. ל.
ח) יודישע שטעדט און שטעדטליך. — אמת.
ו) די יודישע וועלט.
ז) אַלגעמיינע וועלט-נייעס.
ה) זומער ביי נאַכט. נעדיכט. — א. ש. שוואַרץ.
ט) אַלץ די ביכליך... סקיצע. — מ. לאזארעוו.
י) אין בויבעריק. פעלעטאָן. — שלום עליכם.

אבאנאמענט פרייז: אין עסטערייך-אונגארן: יעהרליך 12 קראָנען, האלב-יעהרליך 6 קראָנען, פיערטעליעהרליך 3 קראָנען. אין רוסלאַנד: גאנציעהרליך 5 רובל, האלביעהרליך 3 רובל, פיערטעליעהרליך 1.50. אין דייטשלאַנד: יעהרליך 10 מארק, ארץ ישראל: 12 פרנק אנדערע לענדער 15 פרנק, אמעריקא און ענגלאנד 10 שילינג.

Издаельство Ахiасафъ, Варшава.

השלח

מכתב-עתי חדשי למדע, לספרות ולעניני החיים.

מו"ל: חברת „אחיאסף“. — העורך: אשר גינצברג.

שנה רביעית.

יצאה לאור החוברת הששית (Juni)

החוברת הזאת היא האחרונה לכרך ז' ונזכיר בזה את החותמים לחצי שנה, כי בחוברת זו נשלמה חתימתם ועליהם לחדשה, אם יאבו לקבל את „השלח“ גם מן 1 יולי והלאה.

„השלח“ במשך שנות קיומו קנה לו מקום נכבד בספרותנו. וכל טובי הקוראים העברים כבר יודעים את מהותו. את צורתו המוסרית והספרותית, את רוחו הכללי ואת השקפותיו היסודיות. על כן די לנו לאמר, כי „השלח“ יהיה גם בעתיד כמו שהיה עד כה, לא ישונה ולא יתחלף, זולתי בדבר אחד שצרכי השעה דורשים לעשותו, כי בעת הזאת, שהתעוררות הלבבות הולכת וגדלה והתשוקה מתחזקת בעם, להבין את כל הנעשה בקרבו — מקדיש „השלח“ מקום יותר רחב לחלק הפובליציסטיקא והבקורת ומשתדל יותר לתת לקוראיו השקפות נכונות על החזיונות החשובים בהתפתחות חיינו וספרותנו בהוה. אולם גם חלק הספרות היפה — ספורים ושירים — והענינים המדעים לא יגרע, כי אם יגדל בטובו וערכו. —

תנאי החתימה על „השלה“ ברוסיה: לשנה 6 רו"כ, לחצי שנה: 3 רו"כ, לרבע שנה לא תתקבל החתימה על „השלח“ לבד.

להחותמים על מכה"ע „השלח“ ו„הדור“ ביהד

יוזל המחיר בשני רו"כ

וישלמו: לשנה — 10 רו"כ, להצי שנה 5 רו"כ, לרבע ישנה 2,50 ר'.

כתבת המו"ל:

Издательство „АХIАСАФЪ“, Варшава.

Verlag „Achiasaf“, Warschau.

הנחה

לחותמי „השלח“ ו„הדור“.

ההותמים על מכה"ע „השלח“ ו„הדור“ ביחד או על אחד מהם יוכלו להשיג ספרי הוצאת „אחיאסף“ הרשומים מטה, כלם או חלק מהם, בחצי מחירם, וכל אחד מחותמי „הדור“ ו„השלה“ החפץ ליהנות מההנחה ולהביא אל ביתו ספרים יקרי הערך במחיר מצער, ישלח מחירם כפי המהיר הרשום בזה (היינו בנכיון 50% ממחיר הקצוב בקטלוג) בהוספת דמי הפארטא. כל אחד מהספרים אפשר להשיג ג"כ מכורכים בכריכת בד מהודרה, ועבורה יש להוסיף עוד 20 קאפ. בעד כל כריכה.

ואלה המה הספרים ומחירם לחותמי „הדור“ „והשלח“:

	לקונים אחרים		לחותמי „הדור והשלח“
ר' יהודה הלוי, כ"ח	98 ק'	(פארטא 10)	50 קאפ'
ר' אברהם בן עזרא, כ"ח	112	12	55
לקוטי קדמונים (ר' האי גאון, ר"ש שרביט הזהב, ר' דונש בן לברט)	42	6	20
ר' יהודה אלחריזי תחכמוני	138	14	70
ההנוך, ספענסער	91	12	46
מכתבים ע'ד הספרות ד. פרישמאן	50	4	25
מגלת ספר, ר"י עמדן	1—	12	50
התורה והחיים בימי הבינים, ד"ר מ. גידעמאן, שלשה חלקים	390	44	185
ירמיה הנביא, פראפ' לאצארוס	40	6	20
ר"י ליפמאן צונץ, ש. פ. ראבינאוויטש	160	18	80
דעת אלהים, דר. ש. ברנפלד, חמשה ספרים	275 ק'	(פארטא 26)	140 קאפ
ספרות ישראל, פרופ' מ. שטיינשניידער, ארבעה ספרים	195	20	100
תולדות שי"ר, דר. ש. ברנפלד	80	10	40
דרך תשובה, צלפחד בר חושים התוהה	25	4	15
דרך לעבור גולים, ס. לילענבלום	75	8	40
לקורות היהודים ברוסיא ופולין, בן-ציון כ"ץ	50	6	25
מיכאל זקש, ד"ר, ש. ברנפלד	75	8	50
תולדות הריפורמציון הדתית, כ"ח דר. ש. ברנפלד	125	16	65

הנהה מיוחדת לחותמי „הדור“

מלבד הספרים המנויים למעלה, יוכלו להשיג רק חותמי „הדור“ לבדם את ספרי הוצאת אחיאסף הרשומים מטה למקחים נמוכים מאד, שהם כדי שליש המחיר הקצוב, ואלה הם הספרים:

	המחיר הקצוב		לחותמי הדור
דניאל דורונדה, עליוט תרגום פרישמאן	168 ק'	(פארטא 16 ק')	60 ק'
בירניקה, שומאכער	170	20	75
אפרים קוה, אויערבאך	63	10	25
דין והשבון, טריוואש	28 ק'	(פארטא 6 ק')	14 ק'
הגיתו ההדש, דר. הירצל	40	6	20

כתבת „הדור“ ו„השלח“:

Издательство „Ахiасафъ“, Варшава.

VERLAG „ACHIASAF“, WARSCHAU.